

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ФАНТАСТИКА

(для дітей середнього шкільного віку)

Матеріали Інтернет-конференції

**Черкаси
2018**

Рекомендовано до друку вченою радою
комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної ради»
Протокол № від 04.12.2018 року

Упорядники:

Січкач С.І., завідувач лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Архипова В.П., методист української мови і літератури комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Рецензенти:

Ющенко Л.О. – старший викладач кафедри професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Скринник О.М. – учитель української мови і літератури, учитель-методист Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 19 Черкаської міської ради Черкаської області.

Посібник призначений для вчителів-словесників,
студентської та учнівської молоді

Матеріали статей відображають винятково позицію авторів
За вірогідність фактичного матеріалу і точність цитування відповідають
автори

ЗМІСТ

Вітчизняна фантастика – майбутній локомотив для всієї української прози	Поїзник Валентина Петрівна	5
Секрети популярності Лесі Ворониної і її фантастичних героїв	Вовкочин Олена Володимирівна	12
Дитяча фантастична література в Україні: проблеми та перспективи	Омельченко Ірина Федорівна	16
Роль фентезі у формуванні світогляду підлітків	Ганська Наталія Володимирівна	22
Формування читацької компетентності школярів на основі сучасного українського фентезі	Рудик Людмила Володимирівна	26
Фантастика, фентезі, літературна казка	Шпильова Світлана Павлівна	31
Сучасна українська фантастика для середнього шкільного віку	Галенко Надія Василівна	35
Сучасна українська фантастика для середнього шкільного віку. Гра-квест «Юрій Винничук «Місце для дракона». Роздуми про добро і зло, вірність і зраду, доцільність самопожертви».	Тищенко Наталія Іванівна	39
Сучасна фантастика на уроках української літератури	Троян Анна Петрівна	45
Сучасна українська фантастика для середнього шкільного віку	Білоус Ольга Василівна	50
Формування пізнавальних інтересів учнів через підліткову фантастику Наталії Щерби	Забіяка Галина Петрівна	54
Реальне та фантастичне у творчості Зірки Мензатюк	Стрельнік Світлана Олексіївна	58
«Одна з найсамобутніших і найутаємненіших мислителів новітньої літературної доби». Вивчення фантастичних творів Галини Пагутяк	Хомчак Вікторія Григорівна	67
Вивчення української фантастичної прози на уроках української літератури	Фариба Ірина Альтусівна	72

ПЕРЕДМОВА

Завдання літератури для середнього шкільного віку – виховання читацького інтересу, культури читання, усвідомлення важливості читання як чинника власного становлення. Для цього твори повинні бути захопливими, відповідати очікуванням молодого покоління. Художня література повинна дати читачеві естетичне задоволення й художню насолоду.

У запропонованих матеріалах посібника розкривається формування читацької компетентності учнів на уроках української літератури на основі сучасного українського фентезі.

Мета посібника – звернути увагу на сучасні фантастичні твори; довести практичне значення та необхідність вивчення цих творів, запропонувати творчі завдання, які можна використати на уроках української літератури під час вивчення сучасної літератури в жанрі фантастики.

Посібник містить інформацію про творчість сучасних українських письменників, що працюють у жанрі фантастичної прози: Галини Пагутяк, Лесі Ворониної, Наталії Щерби, Зірки Мензатюк, Юрія Винничука. Розглянуто особливості стильової манери авторів-фантастів, розкрито секрети популярності автора і їхніх героїв, з'ясовано роль фантастичних творів для середнього шкільного віку та їх місце в сучасній українській літературі.

У матеріалах посібника розглянуто питання впливу фантастичної літератури на особистість підлітка, презентовано кращі зразки цього жанру, на які варто звернути увагу читацькій аудиторії, проаналізовано особливості жанру фантастики, її розвиток у світовій та українській літературі, означено найцікавіші новинки фантастичних творів, вказано на проблеми розвитку дитячої фантастики в Україні.

Видання адресовано для учителів-словесників, учнівської та студентської молоді, тим, хто цікавиться творами письменників-фантастів та творами сучасної української фантастичної літератури.

*Поїзник Валентина Петрівна,
учитель української мови і літератури
Черкаської загальноосвітньої школи
I- III ступенів №4
Черкаської міської ради
Черкаської області*

ВІТЧИЗНЯНА ФАНТАСТИКА – МАЙБУТНІЙ ЛОКОМОТИВ ДЛЯ ВСІЄЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ

***Анотація.** Автор статті пропонує коротке дослідження існування справжньої української фантастики, перспективи розвитку жанру в сучасному суспільстві та визнання європейською спільнотою. У ній розглянуто співіснування на теренах України україномовної та російськомовної фантастики, тематику деяких фантастичних творів сучасних українських письменників для дітей середнього шкільного віку. А також встановлено, що за роки незалежності країни здійснено прорив на видавничому фронті, створена система стосунків між письменниками-фантастами, що дає впевненість у можливості розбудови свого, українського в Україні.*

Постановка проблеми.

Перед українськими авторами постає дилема: або творити українською без зрозумілих перспектив щодо видання написаного, або ж писати російською, що відкриває шлях до популярності на потужному літературному ринку сусідньої держави. Відбувається «відкачування мізків» з України в Росію, тому фантасти реально працюють на розвиток сучасної російської, а не української фантастики, ширше — літератури і культури. У зв'язку з цим постає питання про те, як авторам української фантастики не писати в шухляду і не торувати свою стежину в літературі сусідньої держави? Існує проблема в обліку кількості авторів-фантастів, у визначенні жанру фантастичного твору. Також важливим є створення таких умов, щоб українська фантастика виконала своє основне призначення і стала локомотивом для всієї української літератури. Тоді ми змогли б зазирнути за межі осяжного, а життя не обганяло б книгу.

Аналіз досліджень і публікацій.

Ретельне вивчення наукових джерел з окресленої проблеми засвідчило: на теренах України за останні роки з'явилися публікації, в яких їх автори:

- 1) поділяють пострадянську фантастику на українську україномовну та українську російськомовну (В. Пузій, псевдонім Арєнєв);
- 2) називають список письменників, авторів української фантастики (В. Арєнєв, Т. Литовченко);

- 3) досліджують проблеми сучасної української фантастики(Н.Дев'ятко, Т.Литовченко);
- 4) аналізують стан вітчизняної та зарубіжної фантастики(Л.Тодось);
- 5) ведуть мову про жанрову обмеженість української фантастики (Н.Дев'ятко);
- 6) описують прорив на видавничому фронті (Т.Литовченко, В.Геник);
- 7) популяризують українську фантастику(Т.Литовченко,В.Аренєв);
- 8) окреслюють перспективи розвитку наукової фантастики(Н.Дев'ятко).

Мета даного дослідження – з'ясувати, чи спромоглася українська фантастика заявити про себе, як про системне явище, проаналізувати проблеми, які стоять на заваді розвитку справжньої української фантастики, простежити, як сучасні українські письменники-фантасти роблять перші різножанрові кроки в цьому напрямку та як поступово зростає цікавість до наукової фантастики серед підлітків та учнівської молоді.

Болгарський учений Цветан Тодоров у 1968р. дав визначення фантастики як контрасту двох світів – реального та ірреального. У книзі „Вступ до фантастичної літератури” простежив її еволюцію аж до Гофмана, Гоголя та Едгара По й висловив думку про те, що розвиток фантастики йшов двома шляхами – шляхом літератури „див” і літератури „жахів”. Нині найпоширенішими різновидами фантастики є: наукова (science fiction), фентезі (fantasy) і жахи (horror).

Говорячи про пострадянську українську фантастику, автор післямови другого видання російськомовного енциклопедичного довідника «Фантасты современной Украины» Володимир Пузій (псевдонім Арєнєв) робить мовний розподіл «на українську україномовну(українська фантастика) та українську російськомовну(фантастика України)».

Тимур Литовченко, письменник-фантаст і журналіст, головний редактор журналу «УФО», наводить докази того, що, незважаючи на скептичні заяви критиків і читачів, україномовна українська фантастика все ж таки існує і активно розвивається. Починаючи з 2005 року, вона нарешті спромоглася голосно заявити про себе: київське видавництво «Кий» започаткувало «Бібліотеку Української Фантастики», а львівський Видавничий дім «Панорама» — серію «Фантастика». В окремій серії ВД «Панорама» випустив фантастичні бойовики Радія Радутного. У 2007-му розпочато реалізацію одразу трьох проектів: мережевого «Порталу Української Фантастики», паперового журналу «Український Фантастичний Оглядач(УФО)», друк якого забезпечив львівський ВД «Панорама», театралізованих читань фантастики «Київ. Україна. Всесвіт» (у творчій співпраці з київським «Театром на Подолі»).

Найкращими письменниками-фантастами Європи стало подружжя Марини та Сергія Дяченків(2005р.), а найкращим фантастичним різножанровим журналом Європи – український «Реальність фантастики»(2004р.), кращим фензином – журнал «Фанданго»(2013 р.).

Загалом Україна чотири рази виграла «Єврокон»: Борис Штерн(1994р.), Марина та Сергій Дяченки(2005р.), Генрі Олді(2006р.), Андрій Валентинов(2013р.).

Підйом української фантастики спостерігається після Революції Гідності. Щороку в Україні виходить близько 50 фантастичних журналів та повістей. Минулого року було видано 22 оригінальні книги у жанрі фентезі. Нещодавно був проведений 18-й конкурс фантастичних оповідань, підсумки якого оголошували на Сьомому Книжковому Арсеналі.

Українська фантастика мріє завоювати читацьку карту Європи. Лео Тодось, досліджуючи розвиток польської фантастики, робить висновок, що світове визнання українських фантастів прийде завдяки їх участі в конкурсах, так як польську фантастику зрушили з місця 12 конкурсів. Серед найпрестижніших жанрових премій – «Г'юго», «Неб'юла», журналу «Азімов» чи ім. Артура Кларка. Свого часу фантаспільнота «Зоряна Фортеця», що існує вже понад десять років, відкрила успішного письменника, батька українського стімпанку Ігоря Сілівру. Ще до виходу бестселера – міського фентезі «Гонимарник» – у конкурсі пробувала сили «українська Стефані Маср» Дара Корній. Тексти, написані на «Зоряну Фортецю», увійшли до дебютної збірки моторошних оповідок Уляни Галич, до збірок Владислава Івченка. Серед тих, хто брали участь у конкурсах і майстер-класах, а потім видали власні книжки – авторка антиутопії «Нова людина» Наталка Ліщинська, двічі лауреат «Коронації слова» Василь Тибель, авторки фентезійних романів Тала Владмирова, Марія Ряполова, лауреат Міжнародної німецько-української літературної премії ім. О.Гончара 2017 Марія Карп'юк.

Українські фантасти: хто вони?.. За висновками Т.Литовченка, у списку з 63 авторів, які за роки незалежності в Україні випустили 3 і більше книг, україномовних авторів – близько 15% від загальної кількості. Наприклад, перші два твори Олега Авраменка писалися українською мовою, проте в подальшому він перейшов на написання текстів російською, а українські переклади почали виходити в Україні лише з 2003 року. Тимур Литовченко українською мовою почав писати з 2000 року. Більшість його українських публікацій — це авторські переклади українською. Переважна більшість книг Андрія Куркова вийшла європейськими мовами. Г.Л.Олді та М. І С.Дяченки пишуть російською, українські переклади їхніх творів виконано сторонніми людьми (нерідко, на жаль, механічно). Радій Радутний і Володимир Аренев пишуть і українською, і російською. Є ще й інша проблема, пов'язана не з мовою, а з жанровою приналежністю. Окрім «чистих» фентезійників (Марина та Сергій Дяченки, Володимир Аренев, Ярина Каторож, Дара Корній, Тала Владмирова, Наталя Савчук), тут можна згадати письменників «на межі» жанру: Володимира Єшкілева, Олега Шинкаренка, Владислава Івченка, Олексія Жупанського, Макса Кідрука. Чи самоідентифікуються як фантасти такі українські письменники, як Юрій

Винничук та Олександр Ірванець?! Адже написати декілька творів у жанрі фантастики — це одне, а от беззаперечно бути письменником-фантастом, докладати зусилля для розвитку саме цього жанру — все ж таки дещо інше...

Але як нашим вітчизняним фантастам виконати основне завдання фантастики — зазирнути за межі осяжного? Існує проблема традиції, історичної пам'яті, співвідношення фольклору, історії літератури і т.д. Слід зауважити, що прообразами української фантастики стали твори, які не одне покоління українців вивчало ще за шкільною партою: це «Лісова пісня» Лесі Українки, «Ніч перед Різдвом» та «Вій» Миколи Гоголя, «Конотопська відьма» Григорія Квітки-Основ'яненка. Цілком фантастична й балада Тараса Шевченка «Причинна». Отже, присутність елементів фантастики не є дивною, бо перші твори цього жанру базувалися на міфології та язичницьких віруваннях українців. Найвидатнішим вітчизняним прообразом фантастичного твору ХХ століття стала повість М.Коцюбинського «Тіні забутих предків».

Проблема сучасної української фантастики в тому, що важко вписати Україну в картину майбутнього... Після буму «Гаррі Поттера» зріс природний інтерес до творів подібного жанру в українських читачів. Тема хлопчика, що вижив, пролунала в усьому світі, не оминула вона й Україну. Вітчизняна фантспільнота повернулася і в бік Пітера Воттса. Завдяки цьому канадійському письменнику світ заговорив про відродження наукової фантастики. Він довів, що наукова фантастика може бути переконливою, достовірною, захопливою до читання. Беззаперечно, не вистачає нам таких авторів, які були б схожі на Брендона Сандерсона, Ніла Геймана, Стівена Кінга та Сюзанну Кларк, бо за англomовним фентезі тягнеться давня традиція, яка починається з класичного готичного роману, а у нас вона збереглася лише в дитячому сегменті літератури. Лео Тодось у своїй статті «Українська сучасна фантастика. Точка входу – «Зоряна Фортеця»» радить звернути увагу українців на феноменальну ходу сусідів-поляків у жанрі фантастики: Станіслава Лема, Анжея Сапковського, Яцека Дукая, твори яких в Україні популяризує письменник-фантаст Володимир Аренев.

До речі, Станіслав Лем народився у Львові.

Чи актуальний космос у часи, коли космічні технології стали настільки повсякденними, що ми навіть не помічаємо їх? Немає ніяких великих очікувань від великих космічних звершень. На наших очах зникають професії, людей обходять комп'ютери, а питання перенаселення та вичерпності ресурсів штовхають плідніше думати про колонізацію інших світів. Тема не випадкова. Над феноменом «постлюдини» сучасна фантастика думає постійно. Прикладом може слугувати найновіша збірка оповідань «Наукова фантастика ХХІ століття» під редагуванням Девіда Дж. Хартвелла та Патрика Нільсона Хейдена 2013 року.

За висновками Наталії Дев'ятко, у нашому культурному просторі переважає іноземна фантастика будь-якого походження, але аж ніяк не

українська, а це вже створює потенційну небезпеку для подальшого розвитку суспільства. Бо коли якась культурна ніша не зайнята вітчизняним продуктом, вона може у будь-який час стати об'єктом маніпуляцій з боку інших інформаційно-культурних просторів та ідей, які формують світоглядні коди.

Конкурс «Зоряна Фортеця» засвідчив, що наші фантасти не відстають від найактуальніших тенденцій. Людина і постлюдина, колонізація космосу, штучний розум і тотальна роботизація – ці теми присутні в конкурсних текстах. Втручається й рідна болісна реальність: фантастичні світи не полишає війна. Варті уваги: психотрилер «Діти Холодного острова» (Василь Духновський) про синдром війни й відчайдушне бажання миру, «Переможці пасіки» Арсена Гребенюка про руйнівний колонізаторський вплив людей на інші світи, «Піонери Марсу» Андрія Щербанського про ініціатора колонізаторських проєктів. Досвідчений конкурсант і майстер короткої прози Віталій Генік у «Не для сторонніх очей» вигадав для давніх єгиптян новий інтригуючий спосіб вбивства. Аліна Лібра в захопливому кіберпанку «Їх було троє» показала, що станеться зі світом, де рішення про оптимізацію буде приймати розумна машина. Мелодрама з використанням надсучасних технологій «Дисконнект» вийшла у Макса Пшебильського та Лариси Іллюк. Гарно написаним підлітковим фентезі порадував Денис Драганов. Його «Немертва» – про пригоди учениці академії мертвих – може свідчити про появу української Сьюзан Коллінз у чоловічій особі. Третє місце у конкурсі отримав біопанк Світлани Тараторіної «Справжній ворог». Авторка, використовуючи переконливу наукову базу, розповідає, як у недалекому майбутньому людство набуло безсмертя і що при цьому втратило. Другу кількість голосів набрав «атмосферний» твір Рода Велича «Продавач посмішок». У світі великого японського міста маленька людина губиться у вирі технологій і страждає від самотності. І, нарешті, на перше місце вийшов рідкісний на жанрових теренах представник лінгвістичної фантастики – оповідання «Мова Вавилону» Світлани Тараторіної. Авторка цілком свідомо, що фантастика – це не тільки привід втекти у вигаданий світ, а й по-іншому глянути на вічні питання й теми.

Первинно українськими письменниками для дітей є Сергій Оксенік, Галина Пагутяк та Марина Павленко. У 2010р. лауреатом Шевченківської премії стало історичне фентезі Галини Пагутяк «Слуга з Добромиля». Авторка розповідає про сина опира та відьми, якому, через таке походження, немає місця у цьому світі. Одним із кращих українських романів підліткового фентезі є «Порох із драконових кісток» Володимира Арєнева про вплив на підлітка ненависті із ЗМІ. Спеціальну ознаку в номінації «Романи» Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова»(2015р.) отримав фантастичний роман «Алхімія свободи» Ярини Каторож про умовне Середньовіччя. Дара Корній та Тала Владмирова на читацький загал представили «Крила кольору хмар». Авторки хочуть переконати юних

читачів, що янголи живуть серед нас ще з тих часів, коли їх було скинуто з небес, але вони не потрапили до Пекла. Тобто, у протистоянні Світла і Темряви завжди є третій, сірий бік. Тема трилогії «Лісом, небом, водою» Сергія Оксеника – екологічна катастрофа, зовнішні загрози, небажання дорослих щось робити, щоб вийти із ситуації, а не покладатися на долю.

Окремо слід сказати про Наталю Савчук, яка працювала з міфом Дж.Толкіна для твору «Діти переступу». У ньому авторка сміливо грає з мовою, інтуїтивно зрозумілою: звучання архаїчних коренів ніби долає справжні безодні часу. В.Рутківський відзначає, що Наталя Савчук майстерно використовує український фольклор, найдревніші казки, і світ цей по вінця заповнений дійством і дійовими особами – русалками, берегинями, лярвами, мавками, чугайстрами. І кожен має своє обличчя і свій гонор. Схоже на те, що архітектоніка твору не має аналогів у сучасній літературі.

На межі жанру знаходиться твір Володимира Єшкілева «Ефект Яркоського», що вимагає від читача певної ерудиції, бо автор звертається до теми прихованого знання. Герой здатен мандрувати петлями часу, розслідувати таємничі справи, коли інші методи уже не спрацьовують.

У книзі Макса Кідрука «Бот. Гуаякільський парадокс» показано дивну епідемію, яка чимось нагадує дії наноботів із створення мозкових плат. Цей твір критики зараховують до жанру наукової фантастики. До реальності його наближає велика кількість наукових відкриттів, технологічних засобів, які можуть існувати через кілька років.

Нещодавно в одному з радіо-шоу літературний критик Євген Стасіневич припустив, що вітчизняна фантастика може стати локомотивом для всієї української прози. А чом би й ні?

Результати проведеного дослідження дають підставу зробити такі висновки:

- 1) українська фантастика не тільки існує, попри твердження частини критиків і фенів(любителів фантастики), й не тільки вижила, попри ідеологічні та комерційні бар'єри, але й «буйно розквітає»;
- 2) українські автори завоювали неабияку популярність не тільки в Україні, але і в сусідній Росії, Європі;
- 3) україномовна фантастика має нехай не таку потужну, але ж власну систему стосунків: свої міні-конвенти, часопис, книжкові серії, майданчики базування в Інтернеті, літературно-театральний проект. Завдяки напрацьованій базі, не тільки досвідчені українські україномовні письменники, але й (і це головне!) початківці мають можливість відточувати майстерність і потроху публікувати твори.

Серйозно вплинути на ситуацію і швидко досягти результату можна у випадку, якщо в країні буде створено книжкові серії, до яких увійдуть наукова, соціальна, космічна фантастика, постапокаліптична, антиутопія і альтернативна історія, міське фентезі, фентезі про попаданців та фентезі з

якісно розробленими іншими світами та ін. І чим більше напрямків, тим краще.

Тому ми всі разом, як аргонавти Всесвіту, повинні бути не байдужими поціновувачами україномовної фантастики. Зробимо одну дуже корисну для України справу: не дамо зачинитися брамі Всесвіту перед носом українців, а натомість відкриємо нашу Вітчизну для світу – так, як вона цього заслуговує!

Список використаних джерел

1. Енциклопедичний довідник «Фантасты современной Украины» / редакц.-упорядн. І.В.Чорний. – Харків: Видавничий дім «Інвестор», 2007, 640 с.).
2. Українська фантастика: між імперією і шароварщиною[Електронний ресурс]: («Палисадник»)/Н.Дев'ятко//літ.альм.–2017.–№2.–Режим доступу: <http://palisadnik.org.ua/text/ukrayinska-fantastika-mizh-imperiieyu-i-sharovarshchinoyu?page=5>.
3. Українська фантастика: ми є![Електронний ресурс]:/Г.Литовченко.– Режим доступу: <http://ru.telekritika.ua/media-suspilstvo/2008-09-11/40526>.
4. Українська сучасна фантастика. Точка входу – «Зоряна Фортеця» [Електронний ресурс]:–Режим доступу: http://mosbul.ru/pdf/135_07.2017.pdf.
5. Кілька слів про українську фантастику[Електронний ресурс]: – Режим доступу: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/overview/548/.
6. Аргонавти Всесвіту, сайт україномовної фантастики[Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://argo-unf.at.ua/publ/kritika/99>.

*Вовкочин Олена Володимирівна, Троценко
Лідія Костянтинівна - учителі
української мови та літератури
Новоукраїнського навчально-виховного
комплексу «Дошкільний навчальний
заклад-загальноосвітня школа I-II
ступенів» Чорнобаївської районної ради
Черкаської області*

СЕКРЕТИ ПОПУЛЯРНОСТІ ЛЕСІ ВОРОНИНОЇ І ЇЇ ФАНТАСТИЧНИХ ГЕРОЇВ

***Анотація.** У статті подано інформацію про творчість сучасної дитячої письменниці Лесі Ворониної. Розглянуто особливості стильової манери письма. Розкрито секрети популярності автора і її героїв. З'ясовано роль фантастичних творів для середнього шкільного віку та їх місце в сучасній українській літературі.*

Література серед предметів гуманітарного циклу володіє чи не найпотужнішим виховним у сучасній національній школі потенціалом. Нова програма з української літератури рекомендує для вивчення та позакласного читання чимало творів, що широко знайомлять підростаюче покоління з виховним досвідом українського народу на прикладі зразків пошани й любові до батьків, прашурів, родинних стосунків, збереження честі, традицій, норм народної моралі. У центрі цих творів – родина, що плекає морально-ідейні, духовні цінності.

Особливе значення в літературі мають фантастичні твори, адже вони описують нереальні явища, події, образи. Зображення подій у надприродному вигляді завжди захоплює читачів. Діти середнього шкільного віку цікавляться незвичайними історіями, захоплюючим сюжетом, персонажами. Художній образ у фантастичній повісті твориться шляхом моделювання письменником «нового» світу, який живе за своїми законами й нормами, чи завжди створенню автором двох паралельних світів – дійсного та ірреального, фантастичного.

Особливої уваги заслуговує творчість сучасної письменниці Лесі Ворониної, книжки якої здобули прихильників серед юних читачів по всій Україні. У зв'язку з цим варто навести фразу, якою письменниця озвучила свою авторську позицію: «...я дуже сподіваюсь, що мої фантастичні історії не розчленують на «тему» та «ідею». І що у дітей не пропаде до них інтерес».

На уроках української літератури в 6 класі вивчаються уривки з фантастичної, романтичної, багатоепізодної повісті про виховання гідності та мужності «Таємне Товариство боягузів, або засіб від переляку №9» сучасної письменниці Лесі Ворониної. На мою думку, саме цей літературний твір сприятиме вихованню підростаючого покоління «на історичних і культурних знаннях, традиціях, на переосмисленні сучасного досвіду на основі загальнолюдських цінностей».

Л. Воронина говорить: «Мені хотілося, щоб дитина, крім того, що їй буде цікаво і весело, крім того, що це буде динамічний сюжет, який не дасть їй відкинути книжку, захотіла дізнатись, що буде далі. А ще мені хотілось, щоб вона замислилася над тим, що людина, яка не поважає себе, не поважає інших і дозволяє себе принижувати – не може бути щасливою».

Життєве кредо автора: «До літератури – і до дитячої, і до дорослої – ставлюсь дуже добре. Вважаю, що це найгеніальніший винахід людства. Часом мені здається, що світ був би набагато жорстокіший і примітивніший, якби не було книжок. А пишу тому, що вірю – після того, як дитина прочитає мою книжку, їй схочеться зробити щось добре й гарне, і, може, вона навчиться примруженим оком дивитися на себе й на навколишній світ, адже сміх дуже допомагає жити! Взагалі, на мою думку, основне завдання літератури – робити людей кращими. Звичайно, якщо це література справжня, а не фальшива».

Письменниця зазначає: «Для мене будь-які позитивні фантазії, пригоди, вигадані або й не вигадані, – це завжди спосіб залучити малого читача до спільної гри, коли ми одне одному довіряємо. Адже й у найфантастичніших обставинах, в які часом потрапляють герої моїх книжок, вони завжди мають робити вибір: підкоритися жорстокості й приниженню – чи боротися, обстоювати власні переконання і власну гідність. А разом з улюбленими героями діти вчаться бути сильними, сміливими й добрими, розпізнавати фальш і підступність».

У моїй повісті «Таємне товариство боягузів і брехунів» хижі космічні прибульці-синьоморди намагаються заразити людство вірусом страху, адже підкорити найлегше тих людей, які бояться. І тут найсильнішою зброєю стає винахідливість і кмітливість, подолання власного переляку і... сміх. Найстрашніший ворог, хоч би якою потужною зброєю він володів, втрачає силу, коли стає смішним. Я дуже люблю людей, які готові з усмішкою сприймати себе і світ навколо себе».

«Таємне Товариство боягузів, або засіб від переляку № 9» – пригодницький твір сучасної української письменниці Лесі Ворониної. У повісті, як і в наших улюблених казках, добро перемагає зло. Але цікаво те, що герої-переможці в ній не відважні багатирі й мужні воїни, а, як не дивно, боягузи. Автор зосереджує читачів, що «людина, яка здолала свій страх, може перемогти наймогутніших ворогів і не потрібно боятися складних

ситуацій, рідні люди не залишать ніколи тебе у біді, потрібно знати своє коріння і любити своїх рідних».

Проблематика повісті «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку №9» доволі широка:

- проблема подолання страху;
- проблема міжособистісних стосунків у підлітковому віці;
- проблема взаємин між різними поколіннями в родині;
- проблема дружби;
- проблема зради;
- проблема історичної пам'яті, спадковості поколінь;
- проблема збереження традицій;
- проблема існування позаземного розуму.

Таким чином, повість «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку №9» – це своєрідна форма психологічної допомоги дитині, котра відчуває слабкість, котра не може захистити себе від хуліганкуватих однолітків.

Варто зазначити, що Леся Воронина написала багато захопливих та цікавих книг для дітей. «Завжди пишу про те, що цікаво мені і, сподіваюсь, дітям, – каже Леся Анастасіївна. – Дитяча книжка передусім має бути цікавою, захоплювати читача, а всі закладені автором ідеї не повинні бути «лобовими»: читач має сам розшифрувати ці послання... Мені хочеться, щоб дітям були небайдужі мої герої, щоб вони схотіли дізнатися більше і про те, з ким ці герої дружать, що люблять, чого бояться, про що мріють... Тобто я створюю цілий світ, який має захопити читача».

Основними завданнями вчителя є пробудження в учнів інтересу до читання, а також виховання любові до книги як джерела знань. Реалізація поставлених цілей досягається за допомогою важливої ланки літературного розвитку й морально-естетичного виховання школярів – позакласного читання. На таких уроках розвиваються читацькі інтереси, кругозір, естетичні смаки та почуття, сприймання художніх образів, уява та творчість.

Отож, радимо на уроках позакласного читання детальніше ознайомитися із творчістю Л. Ворониної та її літературними надбаннями.

«Планета Смугастих Равликів» – фантастична повість Лесі Ворониної, в якій головна героїня Оля разом зі своїм вірним котом Гарбузиком мандрує мінливою Галактикою. Яких тільки пригод їй не довелося пережити, аби добро перемагало. Герої «Планети Смугастих Равликів» чудово справилися з перевихованням піратів, драконів, пацюків та інших істот, що не вміли розрізняти добро і зло.

Всі, хто читатиме шалено веселу і фантастичну повість «Таємниця пурпурової планети», візьмуть участь у неймовірних і дуже небезпечних пригодах, побувають на міжгалактичному фестивалі, потраплять на Пурпурову планету, опиняться на острові Забудькуватого Дракона.

У книжці *«Нямлик і Балакуча Квіточка»* тривають цікаві та веселі пригоди дівчинки Олянки та нямлика Буцика. З ними ви побуваєте на Святі Великої Ложки, приборкаєте Привида Здичавілого Сантехніка та переживете ще чимало карколомних пригод.

Незвичайна казка *«Чарівна страва»* розповість про фантастичні пригоди дівчинки Олянки та її загадкового друга – казкової істоти, яка з'явилася прямо зі стіни її кімнати. Прочитайте цю веселу і повчальну казку, а, прочитавши, зрозумієте: ніколи не можна завдавати прикрощів тим, хто тебе любить.

До книги *«Суперагент 000. Нові пригоди»* ввійшло декілька повістей: *«У пащі крокодила»*, *«Пастка у підземеллі»*, *«Таємниця підводного міста»*, *«У залізних нетрях»*. Герой цих повістей – незламний Суперагент 000 Гриць Мамай розплутує найзагадковіші злочини, перемагає найпідступніших ворогів і рятує світ від неминучої загибелі. Книга сповнена цікавими пригодами, блискучим гумором та іронією.

Все своє свідоме життя Леся Воронина подорожує: автостопом, потягами, літаками, байдарками, верблюдами, віслюками. Про свої захоплення, погляди та враження від мандрівок вона розповіла в першій «дорослій» книзі *«У пошуках Огопого»*. Фактично, це і є захоплива мандрівка часом і простором, до якої письменниця запрошує всіх, хто любить шалені пригоди, несподівані зустрічі та непередбачувані повороти долі.

Книга веселих та фантастичних оповідань *«Хлюсь та інші»* розповість про чудовий і незвичайний навколишній світ. Варто лише почитати ці оповідання, уважно подивитись навколо і кумедний водяник Хлюсь, прибульці з другої планети білі жаби, папуга-феномен і кіт-вегетаріанець подружаться з вами. Світ стане цікавим і неповторним.

За ці та інші суперцікаві та захоплюючі книги письменниця Леся Воронина стала лауреатом численних літературних конкурсів.

Тож у чому ж секрет популярності Лесі Ворониної і її фантастичних героїв? Відповідь на це запитання дає сама письменниця: «Гадаю, що з кожної цікавої книжки діти чогось навчаються. Ось тільки робити це треба так, аби вони не відчували, що їх до чогось закликають чи змушують. Мабуть саме в цьому й полягає головне завдання письменника. Дитяча література не терпить дидактики й вказівних пальців. Тоді книжка перетворюється в посібник чи довідник і дитина втрачає найголовніше – можливість фантазувати разом з автором, уявляти героїв твору такими, якими їх може побачити лише вона. У цьому, напевно, і є головний секрет успішної дитячої книжки».

Сьогодні письменниця плідно працює – майже щороку вона дарує юним читачам все нові захоплюючі історії. Її твори активно видають різні видавництва, транслюють по радіо, друкують у дитячих журналах. Отож, запрошуємо дітей до чудової подорожі світом фантастичних пригод, дивовижних мандрівок, детективних історій, світом чудових книг Лесі

Ворониної. Нехай світлі, чесні і добрі книги письменниці принесуть вам багато знань, радості і задоволення.

Список використаних джерел

1. Воронина Л. Таємне товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9: пригодницька повість: [для мол. та шк. віку] / Л. Воронина. – Вінниця: Теза; Харків: Фоліо, 2011. – 128 с.
2. Куцінко О. Г. Професійний довідник учителя літератури / О. Г. Куцінко, – Х.: Вид. група «Основа», 2012. – 381 с. – (Серія «Професійний довідник»).
3. Луцька Марта. Леся Воронина: Найстрашніший ворог втрачає силу, коли стає смішним [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.slovo-umr.com>
4. Нечволод Л. І. Українська література / Л. І. Нечволод. – Х.: ФОП Співак В. Л., 2011. – 608 с.
5. Садкіна В. І. 101 цікава педагогічна ідея. Як зробити урок / В. І. Садкіна. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 88 с. – (Серія «Золота педагогічна колекція»)
6. Українська література за новою програмою. 6 клас / За заг. ред. О. А. Бондаренко, О. О. Чмигової, О. В. Калюжнової. – К.: Редакції газет гуманітарного циклу, 2014. – 156 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»)

*Омельченко Ірина Федорівна, учитель
української мови та літератури
Золотоніської гімназії імені
С.Д.Скляренка Золотоніської міської
ради Чекрकाської області*

ДИТЯЧА ФАНТАСТИЧНА ЛІТЕРАТУРА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті розглянуто особливості жанру фантастики, її розвиток у світовій та українській літературі, означено найцікавіші новинки фантастичних творів, вказано на проблеми розвитку дитячої фантастики в Україні.

Українські фантастичні твори для дітей стали популярними і доступними зовсім недавно. Пріоритетними все ж вважалися твори закордонних письменників-фантастів. Та й до визначення жанру фантастики

є різні підходи і думки. Болгарський учений Цветан Тодоров вважав, що справа не в особливостях цього жанру, а в тому, як сприймає читач той чи інший твір, бо те, що одному видається фантастичним, для іншого є буденним. Наприклад, клонування овечки Доллі слід вважати фантастикою чи реальністю? Або ж роботи, винайдені японськими вченими, ці розумні машини можуть не лише ходити, стрибати, а навіть мислити і говорити. Як бачимо, фантастика стає реальністю. Недаремно російська дослідниця Ольга Фрейденберг вважала фантастику породженням реалізму. Багато «нафантазованого» колись письменниками стало сучасністю, і хто знає, можливо сьогоднішня фантастика в майбутньому стане реальністю.

Отож, думки більшості вчених щодо жанрового визначення можна звести до спільного висновку: фантастика будується на протиставленні двох світів – реального і фантазійного. Література про ірреальне, незвичайне сягає корінням чарівної казки. Один із дослідників цього жанру Цветан Тодоров у «Вступі до фантастичної літератури» доводив, що у ній є два шляхи розвитку – це шлях «дива» та шлях «жаху». Він вважав, що основи фентезі започатковані ще у Гофмана, Гоголя та Едгара По [2].

Сучасні літературознавці додають ще одну потужну лінію, яку назвали науково-жульвернівська.

У сучасній світовій літературі є три найпоширеніші різновиди фантастики: наукова, фентезі і жахи. Популярними стали твори і наукової фантастики, появу яких зумовила промислова революція XIX століття. Класичними прикладами такої літератури можуть слугувати твори того ж таки Жуля Верна.

У творах, що належать до жанру фентезі, відмінність між світами суто магічна. Як, наприклад, у Клайва Стейплза Льюїса: в Англії люди гинуть від вибухів і пострілів, а от у Нарнії достатньо кількох крапель чудодійного засобу, щоб усі рани загоїлися [7].

І, нарешті, жахи. Тут усе зрозуміло з назви: вампіри, зомбі, привиди, потойбічні монстри та інші жахіття. Можна згадати «Дракулу» Брема Стокера або «Франкенштейна» Мері Шеллі.

Фантастичні твори для дітей українських письменників почали з'являтися зовсім недавно. І фантастику як жанр почали досліджувати теж не так давно, не кажучи вже про аналіз певного твору вітчизняного письменника-фантаста. Навіть у Літературознавчому словнику-довіднику, неодноразово перевиданому «Науковою думкою», про наукову фантастику, фентезі й жахи немає жодної згадки.

Та все ж фантастика в Україні розвивається і стає все більш популярною. Фантастичну літературу серед західних та вітчизняних дослідників вивчали Д.Айдачич, Т.Бовсунівська, Гуревич, Ю.Кагарлицький, І.Кияк, О.Ковтун, С.Олійник, О.Стужук, Ц.Тодоров, Є.Харитонов та інші. Віталій Карацупа у своїй статті «Українська фантастика XIX- XX століть в періодиці та книжкових виданнях» простежує розвиток української

фантастики від В.Винничука до сучасності, враховуючи довоєнний та післявоєнний періоди в Україні. Інший сучасний дослідник Євген Шакуров у роботі «Природа фантастичного у науковій фантастиці» глибоко аналізує фантастику як жанр, його особливості та проблеми розвитку в Україні [1; 123].

Якщо говорити про людей, які творять таку літературу, то в Україні є кілька структур, які об'єднують молодих літераторів-фантастів і професійних письменників-фантастів: комісія з пригодницької та фантастичної літератури Національної Спілки письменників України, клуб любителів фантастики «Чумацький шлях» при НСПУ, творча майстерня «Второй блин» під керівництвом харківських фантастів Дмитра Громова та Олега Ладигенського (Генрі Лайон Олді), творча майстерня Марини та Сергія Дяченків (Київ), дніпропетровська літературна майстерня «Демосфера» та одеське об'єднання фантастів «Літературна Палуба» [6].

Україномовна фантастика знайшла прихисток у Клубі любителів фантастики «Чумацький шлях», до якого входять молоді (за літературними здобутками) київські фантасти.

Дитяча фантастична література більшого розвитку набула, як стверджують дослідники, в кінці ХХ- на початку ХХІ століття. Поштовхом став вихід на книжкову арену епопеї про Гаррі Поттера. Як наслідок, виникає необхідність мати вітчизняні фантастичні твори, які зацікавили б юного читача настільки, щоб він віддав перевагу українській фантастиці. Завдання не з легких, але виконати його можна і треба. Зовсім недавно фантастичні твори українських письменників були введені до шкільної програми і викликали в учнів велику зацікавленість.

Так шестикласники вивчають фантастичну повість сучасної української письменниці Лесі Ворониної «Таємне Товариство боягузів, або Засіб від переляку №9», у якому хлопчик Клим Джура, нащадок українських козаків, рятує світ від хижих прибульців – синьомордів. На абсолютно національному матеріалі авторка будує цікаву, захопливу, динамічну і повчальну розповідь про виховання сили духу, хоробрості головного героя. Семикласники мають змогу на уроках української літератури ознайомитися з твором ще однієї талановитої молоді письменниці Марини Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських». Тут є все притаманне жанру фантастики: і привиди, і мандрівки в часі, і магичні речі, і паралельні виміри. Твір захоплює динамікою сюжету, виховує почуття взаємодопомоги, милосердя, поваги до сімейних реліквій, адже героїня мандрує в часі за допомогою коралів, які передаються в сім'ї з покоління в покоління. Авторка видала п'ять книг про пригоди Русалоньки із 7-В, багато дітей прочитали їх усі і відгуки про твори дуже схвальні. Таким чином діти мають змогу ознайомитися з фантастичною літературою і на уроках української літератури. Поза шкільною програмою є багато творів, на які варто звернути увагу. Це твори, які мають світове визнання.

До найкращих європейських фантастів належать українські письменники Марина та Сергій Дяченки та Г.Л. Олді. Ці автори пишуть не в якомусь одному жанрі. Одним з кращих творів жанру фентезі цілком можна вважати роман «Ритуал». Серед головних героїв – і не прекрасна Принцеса, і людина-Дракон, і Герой, який насправді таким не є.

Персонажі у творі змальовані, немов у серйозному психологічному романі. Це фантастика, яка змушує задуматися, бо казкових героїв там нема, є люди. І кожен із героїв прагне своєї особистої, маленької, людської мети. Оскільки охочих ошчасливити цілий світ дуже багато, то саме цим і зацікавлює читачів цей твір. Набагато менше здатних зробити щасливою хоча б одну людину.

Гідними зразками наукової фантастики є «Дика енергія. Лана» та «Армагеддом», який переносить читача у майбутнє. Майбутнє має одну цікаву особливість: кінець світу там настає кожні двадцять років. Твір насправді не лише фантастичний, а й філософський, оригінальний, змушує замислитись: а що б ти робив, якби знав, що лише за двадцять років від тебе загибель? Як би ти кував свою долю? Що поставив на перше місце у житті, які цінності відкрилися б у твоїй душі? Проблеми, поставлені у творі, відіграють велику виховну функцію. Перш за все вони вчать дітей мислити, аналізувати, робити висновки, що так необхідно у реальному житті.

«Відьомська доба» – новий соціально-фантастичний роман. Схожий на сучасну Україну світ населений відьмами, чугайстрами, нявками. Головні герої живуть в передчутті кінця світу, і, так як і ми, мають надію на краще.

Підлітки прагнуть пізнати світ, і тому питання добра і зла не залишають їх байдужими. Психологізм у поєднанні з непередбаченим сюжетом захоплює дітей у фантастичний світ. Та й головним для всіх героїв письменників є не фантастичні пригоди, а моральні проблеми: проблема ненависті, що поступово переростає в розуміння і любов («Ритуал», «Шрам»), проблема вибору в неоднозначній ситуації («Скрут»), проблема насилля, витоки якого лежать в людській природі («Печера»), проблема совісті («Долина Совісті»).

Вартий уваги твір Володимира Аренева «Порох із драконових кісток», героїнею якого є сімнадцятирічна Марта, яка береться розплутати низку дивних подій, що відбуваються у невеличкому прикордонному містечку, де колись господарювали дракони.

Прикладом класичного фентезі для дітей є твір Ярини Каторож «Алхімія свободи». Авторка переносить читача у невизначене середньовіччя і знайомить із головною героїнею – Мединою, яка хоче стати алхіміком-зброярем. На цьому шляху її чекає поява темних сил, інтриги і, звісно, кохання. Твір здобув перемогу у конкурсі «Коронація слова» як сучасне українське фентезі [5].

Зразком наукової фантастики для дітей та юнацтва може слугувати твір молодого талановитого автора Макса Кідрука «Бот. Гуаякільський

парадокс». Читач не лише стежить за розвитком подій, а й дізнається про безліч наукових подробиць: карти, описи місцевостей, спорядження і його вартість, технологічні засоби, докладний опис нанотехнологій та їх функцій.

Викликає зацікавленість фантастичний твір відомої авторки Ірен Роздобудько «Арсен». Багато підлітків упізнали себе у тринадцятирічному хлопчикові Арсену, який влітку вирушає відвідати дідуся і бабусю, де на нього чекає моторошна таємниця минулого. Героєві належить її розгадати і, звісно, змінитися, подорослішати.

Досить популярною у юних читачів стала серія із шести фантастичних книжок Наталії Щерби «Часодії». Героїня – звичайна активна школярка Васирина. Її життя змінюється, коли вона дізнається, що її тато – могутній маг, а вона сама повинна приймати непрості рішення у дивному світі з ельфами, феями та іншими чарівними істотами.

У романі Галини Пагутяк «Королівство» світ фантастики переплетений зі світом реальності, а головні герої – підлітки. Це ніби казка для дорослих, в якій реальність переплетена із вигадкою.

Доки мама була у відрядженні, 15-річна головна героїня втрапила у халепу, і тут розпочалися її пригоди. Початок роману відбувається у Львові, а Серединний світ (Земля) – світ вибору. А які ж пригоди без злої Імперії, де люди не вміють навіть посміхатися! Злому імператору та його посіпакам протистоїть Королівство, центр мудрості, яке переживає не найкращі часи, тому що король помер, принц пропав, а уряд щось хитрить. Дуже символічно зображені книги, що стали захисниками всього мудрого і вічного. То ж читайте добрі книги, і тоді ваша душа буде справжнім скарбом!

Це зовсім не повний перелік творів, на які варто звернути увагу юним читачам. Сьогодні можна говорити про талановитих молодих фентезійників Дару Корній та Талу Владимирову. Слід згадати також письменників, що пишуть на межі жанру: Володимира Єшкілева, Олега Шинкаренка та Макса Кідрука [3; 73].

І все ж є в української фантастики і свої проблеми. Ці проблеми не в тому, що нібито українці із нації, яка читає найбільше, перетворилися в націю, що читає найменше, зовсім ні. А ось якщо поглянути на полиці книгарень, то виявляється, що більшість фантастичних творів для дітей видані російською мовою або ж це переклади світової літератури теж зазвичай російською мовою. Видавці стверджують, що україномовна фантастика погано продається, тому вона не рентабельна. З цим не можна погодитись, адже книги про пригоди Гаррі Поттера, перекладені українською мовою Віктором Морозовим, розходяться аж надто жваво.

Недаремно письменник Тимур Литовченко чітко розрізняє поняття «україномовна фантастика» і «фантастика в Україні». Видавати фантастику мовою оригіналу в Україні беруться не всі.

Зараз в Україні, на жаль, немає спеціального видавництва, яке б шукало нові романи і послідовно їх друкувало. Тому такий довгий і важкий шлях до

юного читача проходить українська фантастика. Адже не кожен письменник візьметься за цю складну справу – написання фантастичного твору для дітей. А видавець тричі подумає і зважить, чи варто видавати цей твір, чи матиме він успіх в читацькій аудиторії. Це важлива проблема, яка гальмує розвиток дитячої фантастичної літератури в Україні.

Все ж твори дитячої фантастики можна знайти в дитячих бібліотеках, і діти залюбки цим користуються. На книжкових полицях стоять різноманітні фантастичні твори... Поряд з нами бродять лісовики та мавки, перевертні та русалки. Люди мандрують в надра Землі та Місяця, літають в інші галактики, знайомляться з прибульцями на літаючих тарілках, освоюють новітні технології.

Згадаймо визначення: фантастика — це література, де істотну роль грає незвичайне, неіснуюче, невідоме, явно придумане.

У періодичній літературі популяризацією фантастичних творів для дітей серйозно займається тільки журнал «Світ пригод», також друкує фантастичні оповідання «Юний технік України».

Не дає приводу для втіхи й стан української фантастики в мережі Інтернет. Твори сучасних українських фантастів та україномовні переклади закордонних авторів, та й то в невеликій кількості, можна розшукати лише на кількох сайтах. Враховуючи те, що сучасні школярі більше цікавляться інтернет-ресурсами, ніж живою книгою, слід, звісно, збільшувати обсяги фантастичної літератури саме в інтернеті. Користуються увагою також аудіо книги. Деякі дитячі видання, наприклад, «А-ба-ба-га-ла-ма-га» збільшують видання такої літератури, зацікавлюючи юного читача.

На щорічних виставках Книжкового Арсеналу юні читачі можуть ознайомитися із доволі великою кількістю дитячої фантастики на будь-який смак. Але хоча жанрових перекладів дійсно побільшало, про вітчизняну фантастичну індустрію поки що говорити рано. Українська дитяча фантастика робить перші обережні кроки на нових землях.

Список використаних джерел:

1. Будний В. Порівняльне літературознавство/ В.Будний, М.Ільницький. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008, - 430 с.

2. Друг читача [Електронний ресурс] : Анна Шестак. Кілька слів про українську фантастику. – Режим доступу: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/overview/548/

3. Карацупа В, Левченко О. Українська фантастика 19 – 20 ст. в періодиці та книжкових виданнях. – Вісник Львівського університету. Серія книгозн. бібліот. та інф.технол. - 2011, Вип.6, - 238 с.

4. Об'єктивна реальність. [Електронний ресурс] : Сергій Дацюк. Фантастичні світи сучасності. – Режим доступу:

<http://intvua.com/news/article/1450350932-sergiy-datsyuk-fantastichni-sviti-suchasnosti.html>

5. Сім українських фантастичних книг, на які варто звернути увагу [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://archive.chytomo.com/issued/7-ukraiinskix-fantastichnix-knig-na-yaki-var-to-zvernuti-uvagu>

6. Українська фантастика сьогодні. [Електронний ресурс] : Інтерв'ю з шеф-редактором журналу «Світ пригод» Олегом Романчуком. – Режим доступу: <http://universum.lviv.ua/magazines/world-of-adventures/2003/4/ukr-fant.html>

7. Шакуров Є. Природа фантастичного у науковій фантастиці. Інститут філології КНУ ім. Т.Г.Шевченка. – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?url=http://philology.knu.ua/files/library/lit_st/40-2/46.pdf&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwiv__Se59LbAhVFEJoKHViqDSwQFggTMAA&usg=AOvVaw2kX0vMMImPvatlJDIV3yOF

*Танська Наталія Володимирівна,
учитель української мови і літератури,
Золотоніської загальноосвітньої
I-III ступенів школи № 3
Золотоніської міської ради
Черкаської області
Дробідько Оксана Петрівна,
учитель української мови і*

літератури,

*Золотоніської загальноосвітньої
санаторної школи-інтернату
Черкаської обласної ради*

РОЛЬ ФЕНТЕЗІ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ ПІДЛІТКІВ

Анотація. У статті розглянуто питання впливу фантастичної літератури на особистість підлітка, презентовано краці зразки цього жанру, на які варто звернути увагу читацькій аудиторії.

Я покажу вам безліч світів –
Оригінальних і капризних...
Михайль Семенко

Сьогодні надзвичайно актуально постає питання формування всебічно розвиненої особистості. Незаперечним залишається факт, що особливості мови художнього твору, а також його семантичне навантаження мають неабиякий вплив на свідомість читача. Твори художньої літератури впливають на почуття і розум дитини, розширюють загальний світогляд, вчать любові, чесності й наполегливості, стійкості та незламності.

Соціологічні дослідження свідчать про неабиякий інтерес до жанру фантастики та її піджанру – фентезі. Особливо цей потяг простежується в молодіжному середовищі. [3, 41]

Казки, легенди, міфи подобаються абсолютно всім, незалежно від віку. А для тих, хто не погоджується на банальну боротьбу добра зі злом, але і не хоче прощатися зі світом пригод та магії, існує цілий жанр – фентезі. Герої шукають пригод у ірреальному світі, де чаклунство — один з основних елементів. Проте сьогодні фентезі надзвичайно швидко розвивається, що його межі вже дуже складно визначити, тут можна знайти все: від простеньких дитячих оповідок до глибоко філософських історій про добро і зло, правду, людяність, незламність. Тому цілком виправдано, що у рейтингу літературних видів і жанрів фантастика та фентезі серед підлітків випереджають класичну та сучасну літературу. Та, на жаль, широкому колу читачів серед молоді мало відома фантастична література українських авторів.

На разі жваво обговорюються підлітками книги про Гаррі Поттера, про пригоди дітей у казковій країні під назвою Нарнія, про неймовірну історію тата Ніла Геймана, який вийшов по молоко і потрапляє у вир пригод, на його шляху хто тільки не зустрічається: і пірати, і давні цивілізації, динозаври, інопланетяни. Тож сьогодні необхідно пропагувати власне українську книгу, адже сучасний ринок книжкової продукції пропонує все більшу кількість яскравих, цікавих, пригодницьких видань із фантастичними істотами, які нічим не поступаються західним. Українські видавці активно вживаються у фентезійний світ пересічних читачів. Ми маємо можливість читати своє. Фольклорні, національні мотиви є явним продовженням літературних традицій М. Гоголя та Лесі Українки. От тільки нявки, відьми, чарівники, чугайстери, перелесники, песиголовці – сучасніші. Вони живуть поруч з нами, правда, ще не зовсім пристосовані, часто безпорадні, але готові діяти.

Сучасні підлітки шукають в книжках яскравих героїв, незбагненні світи, ідеї добра і справедливості. Оця можливість фантазувати, вириватися за межі реального, долаючи кордони буденності, є домінуючою. А головне, зовнішня нереальність і вигаданість сюжету, створені талановитим автором, іноді здатні розказати про життя, його проблеми та шляхи їх подолання більш реально, образно й влучно, ніж життєво правдива книга.

Одним з кращих прикладів, який можна запропонувати дітям, – це «Сторожова застава» Володимира Рутківського. Це цікавий і захоплюючий

урок історії з елементом присутності. Сюжет книжки досить простий й водночас володіє магичною здатністю зачаровувати з перших рядків і не відпускати. Вітько вирушає з класом на екскурсію і незбагненим чином потрапляє у минуле майже 1000-літньої давності середньовічної Русі. Тут його, звісно, сприймають за половецького шпигуна, проте Вітькові вдається довести протилежне. Три богатирі: Олешка Попович, Добриня Микитич, Ілля Муромець ретельно навчають його військовому мистецтву, саме в цьому світі він зустрічає своє перше кохання, дізнається про традиції, звичаї наших предків. І, звичайно, допомагає у боротьбі з половцями. Звичайний хлопчина переборює в собі внутрішні страхи, проявляючи кращі риси такі, як: здатність до самопожертви, винахідливість, сміливість. Тільки людина з великим серцем має квитки в обидва кінці.

Нещодавно роман було екранізовано, касові збори уже б'ють всі національні рекорди.

На наш погляд, цей роман варто включити до шкільної програми, адже він допоможе сформуванню у школярів почуття гордості за свою Батьківщину і прагнення бути гідними нащадками славних предків, навчить поваги до старших, справжньої дружби, самопожертви.

Сучасні підлітки або зовсім, або вкрай мало знають про таке явище, як характерництво, тому варто запропонувати їм прочитати повість "Володар Жахів. Характерницька сила" Ніни Ягоджинської про звичайного хлопця, який має магичні здібності характерника. Не підозрюючи про це, головний герой ненароком телепортується на планету Іктур. Саме на таких книгах, на нашу думку, і формується свідомість українського громадянина, адже твір сповнений іронічного гумору і цікавих фактів про слов'янську міфологію, які невимушено вписані в фантастично цікавий сюжет.

Цікава і надзвичайно фантастична, має захопливий сюжет пригодницько-детективна казкова повість Катерини Штанко «Драconi, вперед!», головний герой якої київський школяр Михась. Він дуже любить рослини, і одного разу Михась випадково вирощує грушевого дракона Хому. Разом із ним герой потрапляє у різноманітні пригоди, часто неприємні, які згодом змінили його, він навчився бути відповідальним, сміливим, рішучим, наполегливим, турботливим.

Фантастична література не акцентує увагу на фактах, а часто зображує людину з надможливостями, захоплюється нею. [3, 43] На нашу думку, вартий уваги перший роман трилогії про пригоди школярки-семикласниці Ліни Лапіної Марини та Сергія Дяченків "Ключ від Королівства". Це вдале поєднання чарівності й буденності. Звичайна зустріч на вулиці – і Ліна не просто учениця, а маг дороги. У неї з'являються надійні друзі та найзапекліші вороги. Головна героїня не лише опановує нові для себе чарівні знання, а й вчиться відрізняти правду від брехні, облуду від істини, справжню дружбу від підступу ворогів. Для кожного з юних героїв «Ключа» рано чи пізно

настає момент істини, коли треба не словом, а ділом довести, хто ти є і чого вартий.

Твори фентезі дають поштовх для роздумів, сприяють формуванню світоглядних уявлень, естетичних оцінок, ідеалів, переконань, життєвого вибору підлітків. До таких творів належить роман Г. Пагутяк "Королівство". Головна героїня –15-річна дівчинка Люцина – смілива та вольова дівчинка. Спочатку вона здається замкнутою, слабкою, та згодом поступово перед читачем розкривається справжня сутність дівчини. Переборюючи різноманітні перешкоди на шляху до омріяного світу, вона разом з друзями показує приклад наполегливості, віри у поставлену мету. Це роман про сімейні цінності, дружбу, кохання, життєвий вибір. У творі читач може знайти афоризми на будь-який смак і про швидкоплинний час, про світ і тьму, про тлінне й вічне, про внутрішній світ людини, про тіло й душу, їх вплив на свідомість людини беззаперечно: вони розширюють світ духовних потреб людей і формують її моральні переконання.

Наведемо декілька прикладів.

Складних рішень завжди багато, а просте – лише одне і краще обрати його.

Тут є усе, крім твого власного розуму (напис на комп'ютерах у Королівстві).

Раби можуть лише мріяти, а не боротися (Силентій Довгоногий).

Справжні книжки не горять у вогні і не тонуть у воді, і якщо вітер повідриває сторінки, ми зберемо їх до купи, обійшовши задля цього увесь світ (із клятви Книжкових Гномів).

Якщо не можеш знайти дверей – намалюй їх на стіні.

Подбай про тих, хто близько, а про тебе подбають ті, що далеко.

Ти ніколи не опинишся в незручному становищі, якщо казатимеш правду.

Щоб пізнати когось, треба уявити себе на його місці.

Дерево, котре не доглядають і над яким знущаються, може залишитись живим, але ніколи не виросте до неба (мудрість переліток).

Отож, українське фентезі є, розвивається, можливо, не так стрімко, як би хотілося. Але вибрати твір для душі можливо, тож варто запропонувати дітям інтернет-ресурси, які допоможуть зорієнтуватися, зокрема сайт «7 українських фантастичних книг, на які варто звернути увагу», «Українське фентезі для книготуристів», «ТОП-8 захоплюючих книг для підлітків від українських письменників».

Здатність до фантазування – початковий етап у розвитку креативності, що є запорукою майбутньої успішної соціалізації, здатності до розв'язання непростих життєвих питань.

Фантастика в доступній формі зображує світ, допомагає виявити суть героїв, їх прагнення, думки, дає приклади для наслідування, значною мірою впливає на формування світогляду підлітків. Крім того, захоплює, тримає у

напрузі увагу читача, розвиває уяву. Читацькою аудиторією фентезі переважно є молодь, яка прагне змінюватися, відкривати для себе щось нове. Тому тут головне правильно розставити наголоси, щоб не втратити межу між реальністю та фантазією. Адже дуже важко бути героєм між двох світів.

Список використаних джерел

1. Гребенюк А. Значення сучасних фантастичних творів у формуванні світогляду дітей та підлітків. [Електронний ресурс] / Арсен Гребенюк. // Режим доступу: <http://www.academia.edu/25266780/>
2. Литовченко Т. Українська фантастика: ми є! [Електронний ресурс] / Тимур Литовченко. // Телекритика. – 2008. – 11 вересня. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/media-suspilstvo/2008-09-11/40526>
3. Логвінеко Н. Своя фантастика в Україні є, вона живе, розвивається, родить [Текст] / Н. Логвінеко . // Українська література в загальноосвітній школі. – 2013 – №3 – С. 40-45.

*Рудик Людмила Володимирівна,
учитель української мови і літератури
опорного закладу загальної середньої освіти
«Монастирищенська спеціалізована школа
I-III ступенів №5» Монастирищенської
районної ради Черкаської області*

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ НА ОСНОВІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ФЕНТЕЗИ

Анотація. У статті розкривається формування читацької компетентності учнів на уроках української літератури на основі сучасного українського фентезі.

Постановка проблеми. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті визначила головною метою сучасної школи створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, забезпечення високого рівня підготовки випускників. Переважна більшість педагогів-науковців та вчителів-практиків переконані, що навчальний процес має здійснюватися на новій концептуальній основі, у тому числі в рамках компетентнісного підходу.

Читацька компетентність полягає в оволодінні учнями сукупністю знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень, які дають змогу їм відповідно до вікових можливостей самостійно орієнтуватися у літературі; усвідомлено сприймати зміст текстів різних видів, добирати, аналізувати, інтерпретувати, узагальнювати інформацію, представлену у різних джерелах друкованої продукції, і успішно її використовувати, застосовувати для вирішення навчально-пізнавальних і практичних завдань як на предметному, так і на метапредметному рівні. Набутий читацький досвід забезпечує готовність і здатність учнів до подальшого навчання, пізнання, саморозвитку.

Аналіз методичних праць із досліджуваної проблеми засвідчив, що видатні вчені минулих століть запропонували цікаві підходи до вивчення літератури, формування читацької компетентності.

Так, Анатолій Фасоля [7, 52-54] подає визначення і трактування сутності дефініцій, які корелюють із наведеними в наукових джерелах.

Компетенція – об'єктивна категорія; задана зовні (найчастіше державою) вимога щодо рівня знань, умінь, навичок, досвіду діяльності й ціннісного ставлення до неї.

Компетентність визначається як суб'єктна категорія; якісна характеристика особистості й готовності діяти автономно в ситуації невизначеності.

Зазначимо, що компетентний учень-читач є суб'єктом навчальної діяльності, що передбачає усвідомлення власних психолого-фізіологічних особливостей, прагнень, мотивів, бажань тощо, здатність до самостійної організації, здійснення й оцінки читацької компетентності, а також до самореалізації, самовдосконалення і самостворення. Саме рівень суб'єктності (сформованість названих умінь) є одним із показників особистісного розвитку школяра.

Г. Васьківська розглядає компетентність як інтегративну особистісну якість, що формується у процесі соціалізації і дає змогу людині швидко й адекватно адаптуватися в суспільстві та ефективно взаємодіяти із соціальним оточенням [2,23], а Н. Бібік розуміє під компетентністю освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, а й соціальної взаємодії [1,408-409]. Однією з найбільш обґрунтованих у трактовці та використанні цих термінів в освітньому процесі є позиція відомого педагога А. Хуторського: компетенція – сукупність взаємопов'язаних рис особистості учня (знань, умінь, навичок, способів діяльності), а компетентність – володіння певною компетенцією, включаючи і особистісне ставлення до неї і предмета діяльності [2, 22].

Сучасні методисти висловлюють власне розуміння компетентнісних аспектів шкільної літературної освіти. Так, наприклад, О. Ісаєва, О. Куцевол, А. Ситченко, А. Фасоля вважають обов'язковою частиною літературної компетентності читацьку [7,56]. Т. Яценко серед складників літературної

компетентності називає загальнокультурну, читацьку, комунікативно-мовленнєву та ціннісно-світоглядну компетентність [1,409].

Таким чином, оволодіння школярами літературною компетентністю передбачає формування розуміння художньої літератури як органічного складника рідної та світової культури, усвідомлення специфіки літератури як мистецтва слова, знання літературних творів, запланованих для текстуального вивчення, головних етапів і явищ літературного процесу, основних фактів життя і творчості видатних письменників, умінь аналізувати та інтерпретувати літературний твір у єдності його змісту та форми, порівнювати різнонаціональні художні тексти, розуміння авторської позиції та способів її вираження, використання теоретико-літературних понять під час роботи над текстом художнього твору, розвиток здібностей до створення усних та письмових творчих робіт, формування світогляду учнів, моралі та громадянської позиції, усвідомлене використання здобутих на уроках літератури знань у нових навчальних та життєвих ситуаціях.

Мета статті – систематизувати теоретичний матеріал з методики формування читацької компетентності на основі сучасного фентезі; визначити місце його місце у навчальному процесі, підвищення ефективності сприймання творів української літератури.

Добір жанрово-тематичного розмаїття художнього матеріалу як один із шляхів оновлення змісту літературної освіти школярів на компетентнісних засадах актуалізував вивчення творів сучасного українського фентезі. Спостереження за формуванням і розвитком національного варіанту фентезі в оригінальній українській літературі здійснюємо шляхом поглибленого вивчення предмета.

Сьогодні українська література існує у вільному суспільстві, де кожен може читати і писати те, що йому подобається. За свідченням науковців, нині триває дискусія щодо шляхів розвитку сучасної української літератури, у контексті якої і дослідниками, і письменниками часто висловлюються думки про те, що найпродуктивнішою і найпотужнішою у вітчизняному мистецтві слова є сферою фантастики й фентезі [2], [4].

Світове визнання творчості численних українських авторів (М. і С. Дяченків, В. Васильєва, А. Валентинова, В. Свержина, А. Дашкова й ін.), панівне місце вітчизняних фантастичних і фентезійних творів у друкованій продукції Росії, починаючи з середини 1990-х рр. [3], яскраво підтверджують це положення. «Потреба формування при цьому фентезійного корпусу, базованого на власне українському матеріалі, підкреслюється особливо [4] як наступний, неучнівський етап еволюції національного митця, крок до необхідної в українській літературній системі власної оригінальної міфотворчості [2]». Відповідно пріоритетним, на думку А. Гурдуза, стає розгляд кожного нового твору галузі (циклу творів і под.) з точки зору «врахування автором особливостей національної традиції й зарубіжного досвіду та водночас додання пропонованих ними стереотипів під час

репарації аспектів давньоукраїнської міфології й фольклору, міфологізації різних сфер життєдіяльності суспільства тощо [2]».

Отже, популярність жанру фентезі в Україні визначається, по-перше, тим, що сучасне українське фентезі ґрунтується на автентичній українській міфології. Це сприяє висвітленню природи «міфопоетики, міфотворчості, зокрема авторського міфу, визначенню характеру міфопоетичної парадигми певної художньої формації в системі літературного процесу» (А. Гурдуз, О. Чорна). Науковці вважають, що вивчення міфопоетичної сфери в українському літературознавстві останнього десятиліття було визначальним, оскільки кожний народ має свою власну міфологію і демонологію, які живуть у пам'яті поколінь. По-друге, світ прадавньої української міфології дає змогу захистити індивідуальну й національну ідентичність особистості. І разом з історією, природою, культурою як своєрідними морально-етичними й духовними постійними величинами визначає рівень людяності, міру гуманізму в суспільстві.

Дослідники розглядають фентезі як соціальне явище. Оскільки основними джерелами фентезі виступають магічне, міфологічне й утопічне мислення, де актуалізуються основні архетипи людського існування, саме свідомість людини, вважає О.С. Леоненко, надає безпосередню можливість реалізувати становлення духовної рівноваги та єдності з іншими. Отже, цей процес дає змогу здійснити «самодетермінацію й актуалізацію духовних цінностей, які не можливі без осягнення історико-культурного досвіду й включення в систему суспільних відносин. Таким чином, цей жанр постає перед читачами як складний багатовимірний процес соціального життя з елементами міфологічного, магічного й утопічного [4,12].

Література жанру фентезі дає змогу проговорювати речі, очевидні для «літератури дорослої». Говорити про кохання, дружбу, відданість, чесність без обов'язкової для «мейнстріму іронічної недбалої посмішки» (В. Пузій), виховувати повагу до попередніх поколінь. Це дуже важливо для юного читача, адже у нього система цінностей тільки-но формується.

Визначаючи специфічні особливості фантастики України на межі ХХ-ХХІ століть, Н.С. Савицька зауважує, що фентезі, як прийнято традиційно вважати, з'явилося у творчій лабораторії українських фантастів наприкінці 80-х років, а поширилося в середині 90-х років ХХ століття як несприйняття технологічних тенденцій розвитку цивілізації, розуміння технократії як гаранта бездуховності сучасного суспільства, протест проти раціональної культури. Ще однією причиною великої уваги до цього різновиду фантастики, вважає дослідниця, є ескапізм: фентезі дає можливість відійти від реальних проблем сучасної дійсності [5, 360].

Зазначимо, що «фентезі в українській літературі повторює загальноєвропейський шлях, який поєднує фантастичні концепти разом з онтологічною, екзистенційною й філософською проблематикою [6,56]», що підтверджує думку багатьох дослідників про багатоплановість фентезійних

творів, вивчення яких сприятиме поглибленню знань про національну культуру і літературу зокрема. Адже спеціалісти стурбовані тим, що «у дитячому середовищі тривожними темпами поширюється масове статусне невизнання високої духовності, тобто небажання підлітка ототожнювати себе з культурною, з інтелектуальною творчістю, з персонажами літературних творів- носіїв духовності. Замість цього підліток віддає перевагу культурним сурогатам, ідеологічним забобонам і грубому марновірству. І як наслідок - чимало гуманітарних і природознавчих дисциплін у школі втрачають свою соціальну і світоглядну ефективність [5, с.113].

Читання творів сучасного українського фентезі, на думку, допомагає підліткам «відчути свою самодостатність через гармонію оточення, а не через його розколотість, не через поляризацію думок», оскільки розколотість суспільства, його надмірна політизація викликає їхню реакцію добровільної самоізоляції у світі дитинства. Лише книга дає можливість людині фантазувати самій, а не сприймати вже готові шаблони чи образи, які подає кіно, телебачення тощо. Все це не дає розвитку, якими не були б спецефекти чи графіка, а книга через слово веде у свій світ.

Зазначимо, що фантастика та фентезі в Україні часто сприймаються як синоніми, хоча «Літературознавча енциклопедія» тлумачить: «Фентезі – жанровий різновид фантастики, в якому використовуються ірраціональні мотиви чарівництва, магії, лицарського епосу, поєднані з реалістичною нарацією, змальовуються віртуальні світи із середньовічними реаліями, нетехнічною психологією» [6, 321-323]. Твори написані у стилі фентезі, на думку А. Трокайя, не підлягають логічному розумінню, а визначальними для них є фатум, етична позиція «добро – зло», винагорода за зусилля подолання перешкод. Після появи роману Дж. Р.Р. Толкіна «Володар кілець» у 1954 році термін «фентезі» остаточно приживається в літературі та поступово починає займати все більшу частину культурного життя людей: живопис, кінематограф, комп'ютерні та настільні ігри тощо.

Отже, найголовнішими ознаками жанру є фантастичні елементи, включені у внутрішньо цілісне місце дії, а незмінною темою – запозичення з міфології та фольклору. Така структура допускає існування будь-якого фантастичного елемента: він може бути прихованим або проникати на реальний світ, може втягнути героїв у світ із саме такими елементами, або може відбуватися у вигаданому світі, в якому такі елементи є невід'ємною частиною.

Маємо надію, що вивчення творів сучасного українського фентезі сприятиме поглибленню знань про національну культуру, вирішенню морально-етичних проблем, вихованню особистості, ерудованої, інтелектуальної, яка здатна змінювати світ на краще.

Успіх процесу навчання зумовлений рівнем формування в учнів умінь читацької компетентності на основі сучасного українського фентезі перетворюючи здобуту інформацію в знання.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. Компетентність у навчанні / Н.М. Бібік // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 408-409.
2. Валентинов А. Замітки про українську фантастику [Електронний ресурс] / Андрій Валентинов, Дмитро Громов та Олег Ладиженський. – Режим доступу: www.litlksbez.com
3. Васьківська Г. Знання про людину як основа формування соціальної компетентності / Галина Васьківська // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. – № 6-7. – С. 22-25.
4. Леоненко О.С. Жанр фентезі в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття / Олександра Сергіївна Леоненко. – Автореферат дис. На здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. 10.01.01 – українська література. – Черкаси, 2010. – 3-15 с.
5. Литвиненко Т.М. Національна міфологія в українській фантастиці кінця ХХ – початку ХХІ століття / Тетяна Миколаївна Литвиненко. // Філологічні науки: зб. наук. праць. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2009. – С. 355 – 361.
6. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник / Галина Токмань. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 312 с.
7. Фасоля А. М. Формування читацької компетентності старшокласників / Анатолій Фасоля // Українська мова та література в школі. – 2012. – №2. – С. 52-57.

*Шпильова Світлана Павлівна,
учитель української мови та літератури
Смілянської ЗОШ I-III ступенів №7
Смілянської міської ради Черкаської області*

ФАНТАСТИКА, ФЕНТЕЗІ, ЛІТЕРАТУРНА КАЗКА

Анотація. У статті пропонуємо стислий огляд книг, які були написані в Україні протягом 2000-2017 рр. сучасними письменниками. Аналіз найпомітніших текстів фантастичної літератури для молодших підлітків, які є чи не найвідданішими прихильниками цього жанру.

Постановка проблеми

Фантастика може бути написана з думкою про юних читачів, а може ввійти в коло підліткового читання, хоча спочатку була створена для дорослих. Так чи інак, але серед підлітків вона знаходить чи не відданіших прихильників.

Сучасну українську фантастику поділяють на дві групи: україномовну та російськомовну. Російськомовна фантастика України розвивалася бурхливо з 1990-х рр., однак була орієнтована переважно на російський ринок. Це такі автори, як Марина та Сергій Дяченки, Генрі Лайон Олді, Андрій Валентинов, Олексій Бессонов, Ірина Потаніна та інші. До обох груп можна залічити Володимира Арєнєва, Тимура Литовченка, Олега Авраменка та інших літераторів, що пишуть і українською, і російською або ж роблять авторські переклади власних книжок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Україномовна фантастика – це значно менший ринок, якому бракує інфраструктури. Унаслідок цього вона переважно якісно слабша. Винятків тут небагато. Появі молодих голосів в українській фантастиці сприяли свого часу фантастичні серії чи окремі ініціативи видавництва «Зелений пес», «Теза», «Факт», «Дуліби», «Ранок» та ін., а також літературні конкурси на зразок «Коронації слова».

Цілі статті

Розглянути можливі спроби розв'язання проблем, що стосуються кризи читання. Зробити побіжний огляд найпомітніших творів-фентезі для молодших підлітків, написаних у 2000-2017 рр.

Виклад основного матеріалу

Із першого, російськомовного, напряму чи не найбільше видано в українських перекладах текстів українських фантастів Марини та Сергія Дяченків. у коло підліткового читання може ввійти більшість текстів знаного письменницького тандему. Утім увагу вітчизняних видавців найбільше привернули романи й повісті «Ритуал», «Дика енергія. Лана», «Олена й Аспірин» та деякі інші. Повість «Ритуал», яка здобула кілька премій, написано на основі традиційного сюжету про викрадення принцеси драконом і давньогрецького міфу про Андромеду. Жанрово текст поєднує в собі ознаки фентезі, романізованої казки та любовного роману, але потужне смислове навантаження твору наближає його до притчі про любов, зраду, мужність і, традиційно для Дяченків, життєвий вибір. Згадана романізована казка як жанр поширена в сучасній англійській літературі і дуже популярна серед підлітків. Ідеться про твори таких авторів, як Дежейн Йолєн, Едит Пату, Шеннон Гейл, Донна Наполі та ін. Поки що в Україні ми майже не маємо оригінальних романізованих казок чи перекладів такої літератури.

Роман «Дика енергія. Лана» вкорінений у карпатську традиційну культуру та міфологію – не так в автентичну у її поп-інтерпретації. Сам твір

було створено в межах мультимедійного проекту спільно з українською поп-співачкою Русланою, яка в 2004 році перемогла на конкурсі «Євробачення» з піснею «Дикі танці», створивши образ карпатської дикунки. Атрибути її виступів – трембіти, вогонь, шкіряний одяг, вовки з відео кліпів, швидкі ритми й запальні танці – Дяченки використали і в романі. «Дику енергію. Лану» можна читати як фентезі, а й як антиутопію. У тексті описано світ майбутнього, у якому майже вичерпано енергію, у місті панує «енергетична» диктатура, а десь далеко за його межами стоїть загадковий Завод, який може стати порятунком для людства. З'ясувати це випадає головній героїні Лані.

В українській літературі підліткові антиутопії представлено слабо. Серед найпомітніших текстів, окрім «Дикої енергії. Лани», повість «Душниця» популярного фантаста Володимира Арєнева, яку можна інтерпретувати і як соціальну фантастику, і як тайм панк. Написана для дорослих читачів, повість увійшла в коло підліткового читання та здобула кілька престижних нагород. Світ «Душниці» дуже схожий на наш, от тільки з традицією ловити душі померлих. Їх поміщають до спеціальних кульок та віддають дітям і підліткам, щоб ті з ними розмовляли. Головний герой Сашко Турухтун утратив діда і тепер є хранителем кулі з його душею. Хлопець не міг знайти з дідом спільної мови, а тепер і поготів. Промовисте мовчання кулі пригнічує, тримає в напрузі й провокує розібратися зі старим конфліктом. Антиутопічний світ, у якому душу дорогого померлого можна затримати біля себе, виграє смислами й промовистими алюзіями, закликає до роздумів над багатьма філософськими та етичними питаннями.

Отруєний екологічною катастрофою світ майбутнього описує в підлітковій трилогії «Лісом, небом, водою» сергій Оксенік. Автор удає поєднує постапокаліптику як жанр і сталкерівську романтику з українською міфологією та демонологією, персонажами, атрибутами й формулами казок і вірувань: вовкулаками, Бабою Ягою, русалками, чарівною ступою, срібною зброєю, живою і мертвою водою та ін.. сама історія блукань у таємничому, повному хижих створінь лісі віддалено перегукується з популярною серією «блукалок» Пола Стюарта «Легенди Світокраю». Техногенна катастрофа наділила головних героїв «Лісом, небом, водою» - підлітків Лисого, Лелю та їхніх друзів – надприродними здібностями: вони відчувають небезпеку, розмовляють із тваринами, гоять рани, замовляють воду... Над пост апокаліптичним світом витає дух української архаїки, чарів пралісу та чарівної казки. Утім динаміка, інтрига й оригінальність фантастичного задуму, притаманні першій частині трилогії, у другому й третьому томі поступово стишуються. Колоритна казкова «українськість» поволі переростає в «котляревщину» - український колоніальний кітч, як його визначає дослідниця Т. Гундорова.

Фентезійну серію «Часодії» української письменниці Наталії Щерби написано в жанрі таймпанку. Це шеститомник для молодших підлітків про пригоди дівчинки Василини, яка стає заручницею, а згодом і головною

героїнею в небезпечній грі магів і фей. Як і більшість текстів російськомовних фантастів України, ця серія спершу здобула популярність у Росії, отримавши кілька престижних премій, її лише 2014 року її перекладено українською. Василина – напівсирота, що живе зі своєю нібито троюрідною бабцею. Бідність, школа, змагання з художньої гімнастики – її повсякденне життя. Та одного дня приходить звістка від давно зниклого батька, який хоче забрати доньку до себе. Василина потрапляє у загадковий маєток, де знайомиться зі своїм зведеними братами і сестрою. Батько не виявляє до віднайденої доньки приязні, а нові родичі та їхня наставниця настроєні до неї відверто вороже. Дивні речі, що відбуваються навколо, переконують дівчину, що вона – полонянка, заручниця в якійсь невідомій грі. Невдовзі Василина потрапляє в чарівний світ, де події починають розгортатися з шаленою швидкістю.

Підліткове фентезі зі львівською атмосферою створила знана українська письменниця Галина Пагутяк. У центрі роману «Королівство» та його продовження «Книгоноші з Королівства» - образ містичного Львова, населеного відьмами, упирами та всілякою нечистю, вигаданою авторкою або ж запозиченою з міфів і легенд. На очах 15-річної героїні до трамвая заходить рудий хлопець, а вискакує рудий лис, потім розмовляє кіт, а відьми намагаються викрасти чарівну книжку. І ось уже від героїні та її друзів залежить доля утопічного Королівства, яке прагне поглинути Імперія. Обидві книжки можна читати і як політичну сатиру.

Висновки

Після тривалої сигнації ринку та кризи читання 1990-х рр..українська підліткова література дуже поволі, але все ж набирає обертів.

Більшість із згаданих книжок може ввійти як у списки рекомендованої літератури, так і до шкільної програми. Такі тексти не лише стають основою для розмови про важливі, актуальні проблеми, а й сприяють популяризації читання загалом, бо привертають увагу читача близькістю проблематики та контексту. Вони також слугують пізнанню себе й інших у тих чи інших соціокультурних контекстах, формують чи актуалізують знання щодо локальних і глобальних практик.

Список використаних джерел

1. Адорно Т. Теорія естетики / Т. Адорно. К.: Основи, 2002.
2. Гундорова Т. Кітч і література / Т. Гундорова. – К.: Факт, 2008.
3. Литовченко Т. Українська фантастика: ми є! / Т. Литовченко
Електронний ресурс.–Режим доступу:
<http://ru.telekritika.ua/mediasuspilstvo/2008-09-11/40526>

*Галенко Надія Василівна,
учитель української мови і літератури
Хрестителівського навчально –
виховного комплексу «Дошкільний
навчальний заклад – загальноосвітня
школа I-III ступенів» Чорнобаївської
районної ради
Черкаської області*

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ФАНТАСТИКА ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** Основна ціль літератури для середнього шкільного віку – виховання читацького інтересу, культури читання, усвідомлення важливості читання як чинника власного становлення. Для цього твори повинні бути захопливими, відповідати очікуванням молодого покоління. Художня література повинна дати читачеві естетичне задоволення й художню насолоду.*

Сучасна українська фантастика нині є рекордсменом серед творів, які читають діти середнього шкільного віку. Хто ж зараз популярний у жанрі фантастики? Деякі критики вважають, що сучасна література втратила свою індивідуальність, нав'язана західними авторами – фантастами. Але ж усім відома «Лісова пісня» Лесі Українки, «Ніч перед Різдом» та «Вій» Миколи Гоголя, «Конотопська відьма» Г.Квітки – Основ'яненка. Фантастичними є і балади Тараса Шевченка.

Фентезі – це жанр літератури, що заснований на використанні міфологічних та казкових мотивів. Перші національні твори цього жанру базуються на слов'янській міфології, язичницьких віруваннях. Міфологію українців справедливо вважають однією з найбагатших у слов'янському світі. Давні уявлення та повір'я не тільки не відійшли в минуле, але й нерідко, увібравши нові християнські елементи, лише органічно збагатилися [3,3]. Ми маємо досить широку базу персонажів і сюжетних елементів, створених міфами, легендами та переказами, уже напрацьованих українськими письменниками XVIII – XIX століть. Часто у них, крім міфологічних істот, фігурують люди із надприродними здібностями: відьми, характерники, мольфари. Українська міфологія та демонологія пропонують авторам у їхнє розпорядження безліч інших цікавих та самобутніх персонажів, унікальних у своїй неповторності. Спільні для усіх слов'янських або й інших народів міфологій персонажі також придатні до використання їх у сучасному фентезі.

Сьогодні український літературний ринок розвивається досить швидкими темпами. Талановиті українські письменники регулярно поповнюють полиці книжкових крамниць як віршами, так і прозою. Після буму пригод Гаррі Поттера в Україні з'явилася ціла серія фантастичних творів Ілони Волинської та Аліки Вольських. Серед талановитих українських митців у жанрі фантастики для середнього шкільного віку можна також назвати Марину Павленко, Галину Пагутяк, Сергія Оксеніка, Володимира Рутківського, Володимира Аренева.

Володимир Аренев створив один із найкращих українських романів цього жанру для дітей підліткового віку. Діалогія «Драконові сироти» (див.Рис.1.) переносить читача у містичний простір Марти на прізвисько Відьма. Книга яскраво оформлена, сторінкові кольорові ілюстрації виконав знаний художник Олександр Продан та розробив авторський шрифт книги. Такий підхід визнали й за кордоном: на «Євроконі – 2014» в Ірландії Володимир Аренев отримав відзнаку найкращого письменника – фантаста для дітей і підлітків[1].

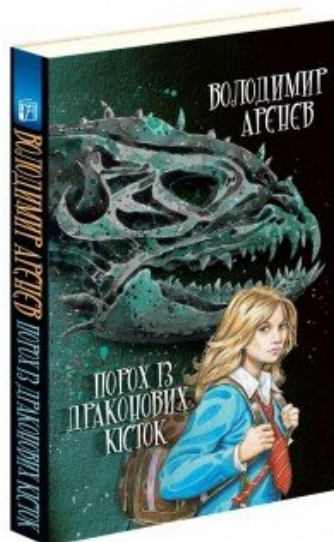

Рис.1. Книжка В. Аренева з діалогії «Драконові сироти»

Галина Пагутяк стала у 2010 році лауреатом Шевченківської премії за книжку «Слуга з Добромиля» (див. Рис.2) [2]. Сюжет твору розгортається на тлі багатьох історичних подій. Авторка розповідає про сина упиря й відьми, якому за таке походження немає місця у цьому світі.

Рис.2. Обкладинка до книжки Г.Пагутяк «Слуга з Добромиля»

«...дитячі письменники мов ті русалки: існуємо доти, доки в нас вірять», – так говорив Володимир Рутківський [4,4]. Метром пригодницького фентезі для дітей середнього шкільного віку нині вважають саме Володимира Рутківського. Його цикл «Джури» включає в себе такі романи: «Джури козака Швайки», «Джури – характерники», «Джури і підводний човен». Цикл написаний надзвичайно якісно, читається легко, із захватом (див.Рис.3).

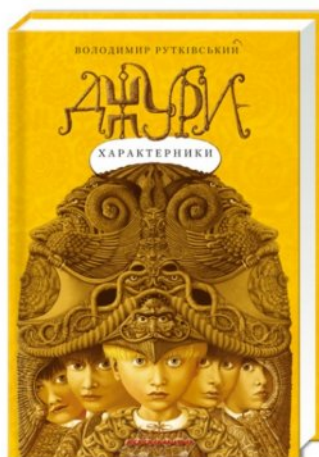

Рис.3. В. Рутківський «Джури – характерники» видавництва А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА

Казкові твори Рутківського засновано на національних казкових традиціях Лесі Українки, Віктора Близнеця, Всеволода Нестайка та світовідчутті, винесеному письменником із власного дитячого досвіду. Світ Володимира Рутківського – це цілісний світ типового українського книжника, для якого сільське дитинство - не лише пригоди в кукурудзі, а й дива старої книжкової шафи. Письменникові не притаманна вигадана змодельована казковість, оскільки для нього найбільше диво – сама людина. Чудесне у його текстах зазвичай має цілком природне пояснення і твориться

людськими руками. Йдеться не лише про приручених вовків замість козаків – перевертнів у «Джурах...» чи Велеса – Овсієвого онука у «Сторожовій заставі», а й про Бухтика, який є вигадкою головного героя, про Ягу – Катрусю, що знову «вилюдніла» завдяки щирому людському співчуттю.

Письменник схильний до глибокого й широкого погляду на суть описуваних подій і героїв, його оповідь ніколи не виходить поза осяжні для дитини межі. Вони чітко розведені в просторі й мають фіксований початок і кінець, зрозумілі для юного читача. Можливості негативних персонажів його творів якісь незначні по суті. Герої не так марнують час аби їх перемогти, як вимушені через них затримуватись на своєму шляху до добра. Вони щиро намагаються чинити по-людськи [4,9]. Трилогія В. Рутківського «Джури» отримала Шевченківську премію у 2012 році.

Сергій Оксенік створив трилогію «Лісом, небом, водою» (див. Рис.4.). Вона приваблює молодого читача захоплюючим сюжетом, незвичайними образами, міфічними створіннями. Проблематика теж досить актуальна: екологічна катастрофа, зовнішні загрози, байдужість дорослих до глобальних проблем. Це одна з небагатьох українських книжок, де важливі проблеми вирішують не дорослі, а всю відповідальність на себе беруть саме діти.

Рис.4. Книга С. Оксеніка

Незвичайну популярність серед читачів середнього шкільного віку нині має серія Марини Павленко «Русалонька із 7-В». Великий читацький інтерес викликає фантастична проза Наталії Дерев'янка, Дари Корній, Тали Владимирової, Марини Муляр, Оршул Фариняк.

Сучасна фантастична проза для дітей має напрямки:

- а) дитяча фантастика;
- б) підлітково – молодіжне фентезі;
- в) патріотичне фентезі;
- г) історичне фентезі.

Дитяча фантастика знаходиться на межі фентезі та дитячої літератури. Точного визначення дитячого фентезі в літературознавстві не існує. Як правило, головними героями в цих творах є діти з унікальними здібностями,

чарівними речами або союзниками, які дозволяють їм здобувати перемогу над грізними противниками. Сюжет часто включає в себе виховні моменти.

Сучасна українська фантастика для середнього шкільного віку – це твори, що виникли на національному ґрунті. Це не тільки екскурс у давню слов'янську історію, а й важливі глобальні проблеми сьогодення, навіяні самим життям.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія/Єврокон [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Єврокон>.
2. Вікіпедія/Список лауреатів Шевченківської премії [Електронний ресурс] Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_лауреатів_Шевченківської_премії.
3. Галайчук В. Українська міфологія: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». – Харків, 2016. – 288 с.
4. Рутківський В.Г. Яке то неймовірне щастя – бути просто людиною! (бібліографічний нарис): «Нац. б-ка України для дітей»; уклад. Н.О. Гажаман. – Київ, 2009. – 76 с.

*Тищенко Наталія Іванівна,
Омельченко Ольга Олександрівна,
учителі української мови та літератури
Червонослобідської ЗОШ I-III ступенів
№1
Черкаської районної рад
Черкаської області*

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ФАНТАСТИКА ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.

ГРА-КВЕСТ «ЮРІЙ ВИННИЧУК «МІСЦЕ ДЛЯ ДРАКОНА». РОЗДУМИ ПРО ДОБРО І ЗЛО, ВІРНІСТЬ І ЗРАДУ, ДОЦІЛЬНІСТЬ САМОПОЖЕРТВИ».

***Анотація.** У роботі запропоновано гру-квест за нововведеним твором сучасного письменника Юрія Винничука. Під час проведення квесту учні застосовують опорні знання про текст художнього твору; виконують*

пообразний, посюжетний і поелементний аналіз; практикують вміння робити узагальнення й висновки; розвивають творчу уяву, логічне мислення, навички виразного читання.

Учасники : учні 8 класу.

Обладнання: мультимедійна дошка, пакети із завданнями.

Хід заходу

1. Вступне слово.

У душі кожної людини завжди живуть дві несумісні речі — добро і зло. Хто з них переможе, такою і буде людина. Дуже важливо, щоб душі більшості з нас були чистими, щедрими, щоб зло не мало змоги оселитися там і перемогти. Інакше наша планета перетвориться на розсадник злої сили, здатної загубити увесь всесвіт.

Сьогодні ми продовжимо працювати над твором Юрія Винничука, який все своє життя відстоює ідеали добра і любові, благородності людських душ. Дізнаємося, наскільки добре ми зрозуміли підтекст твору і наскільки актуальною є ця тема для сьогоднішнього дня.

2. Оголошення правил і порядку проходження гри-квесту.

- Поділ класу на 3 команди (методом жеребкування: учні витягують з ємності кольорові паперові кружальця, які закріплюються на одязі. Один колір — одна команда (6 осіб));
- Легенда квесту:

Одного теплого весняного дня учителька повела восьмикласників на екскурсію до краєзнавчого музею. Діти поринули у загадковий світ минувшини: життя первісних людей, їх болі і радощі, побут, спосіб виживання.

Почуте глибоко вразило учнів, було для них незбагненим, чудним.

Раптом Захарко помітив у глибині кімнати великі двері, щільно замасковані порт'єрами. Дитяча цікавість взяла верх. Хлопчик, а потім і всі його однокласники, щоб не помітила вчителька, прошмигнули за таємничі штори. Підлітки незчулися, як опинилися у Середньовіччі, у часі драконів.

Перед очима розкинулася мальовнича галявина, яскраво освітлена сонечком. На ній, мов біленькі грибочки, рівненьким рядочком вгніздилися хати. Біля них метушилися селяни, теж убрані в біле. Скрізь панував спокій і мирна праця.

Та раптом небо потемніло. Пролунало гучне ревіння. Люди з жахом кинулися врозтіч.

Діти злякалися. До них підскочив сивоволосий чоловік і потягнув за собою. Всі гуртом забігли до просторого льоху.

Коли відвели дух, чоловік дорікнув, що діти ловлять гави під час небезпеки. Він розповів, що село потерпає від постійних нападів драконів, які все спляють і вбивають людей.

Діти співчутливо вислухали розповідь дідуся та запитали, чи є вихід з такого положення.

Чоловік відповів, що чаклун з далеких гір напроорокував появу одного чудового дня тямущих дітей, які перетворять злих драконів на добрих і відведуть біду, що вони знають, як це зробити. Тільки їм потрібно пригадати і застосувати свої знання.

Катруся зойкнула та сказала, що, справді, на уроці української літератури вони почали вивчати твір про дракона Грицька з повісті-казки Юрія Винничука «Місце для дракона».

Отже, щоб допомогти середньовічним селянам, друзі повинні пригадати твір і дослідити природу добра і зла, виконавши ряд завдань. Тоді здійсниться чудо — і дракони зміняться.

- Команди отримують і знайомляться з маршрутним аркушем.

Назва маршруту (1завдання – 7 хв.)	Бали (від 1 до 10)
1. Дракознавство	
2. Літературознавство	
3. Аукціон слів	
4. Народознавство	

5. Кольорова гама	
6. Творча майстерня	

- Місія: після виконання завдань, крім балів у маршрутному аркуші, команди будуть отримувати частинку зображення метелика, яким героя твору називала князівна Настасія. Виграє та команда, яка швидше і з більшою кількістю балів складе з пазлів зображення великого метелика.
- Кодовий замок. Про місце виконання наступного завдання квесту команди дізнаються із закодованого послання, яке буду додаватися їм у конверті з пазлом зображення метелика.
- Журі. Оцінювати виконання завдань будуть завідувачі кабінетів — місця проведення квесту.

3. Проведення гри-квесту. Виконання завдань.

❖ Маршрут 1 «Дракознавство».

(Місце проведення — кабінет біології).

Завдання: заповнити таблицю.

Поширене тлумачення слова «дракон»	Риси, притаманні драконові Грицьку
Великий, страшний	Доброзичливий, ввічливий, чуйний
Триголовий, з лускою й довгим хвостом	Одноголовий, восьмилітній сирота, який не пізнав драконячих законів
Дихає полум'ям, кровожерливий	Читає книги, розсудливий

❖ Маршрут 2 «Літературознавство».

(Місце проведення — шкільна бібліотека).

Завдання: визначити проблеми твору «Місце для дракона», дібрати з тексту уривок для підтвердження думки.

Ймовірна відповідь:

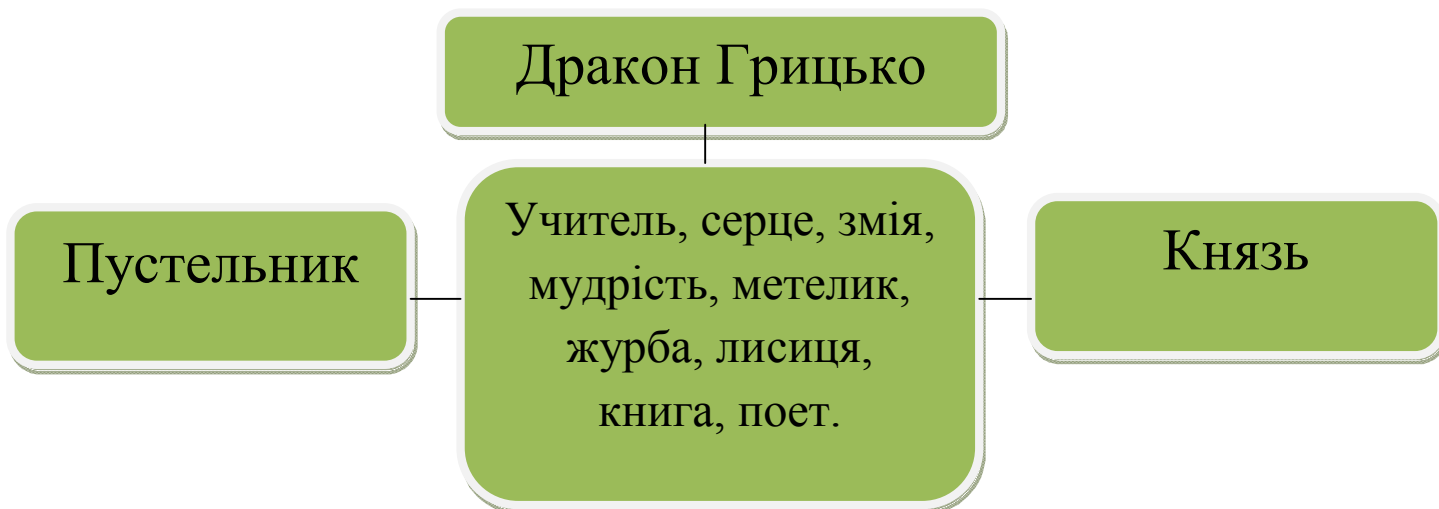
- Добро і зло;
- Життя і смерть;
- Любов і ненависть;
- Дружба і зрада;
- Прекрасне і потворне;
- «Драконячі закони» у світі людей;
- Доцільність самопожертви.

❖ Маршрут 3 «Аукціон слів».

(Місце проведення — кабінет світової літератури).

Завдання: використавши матеріали кабінету і тлумачні словники, пояснити зміст слів та заповнити асоціативні ніші героїв твору:

- Добро, зло, дружба, самопожертва .

❖ Маршрут 4 «Народознавство».

(Місце проведення — шкільна бібліотека).

Завдання: проаналізувати і розмежувати, кого з героїв повісті-казки «Місце для дракона» характеризує народне прислів'я.

- Раз добром налите серце вік не прохолоне;
- Світ не без добрих людей;
- Добре треба шукати, а зло саме прийде;

- Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже;
- Скарб – не друг, а друг – скарб;
- З добрим дружись, а лихого стережись;
- Не той друг, хто лащитья, а той, хто печалиться;
- П'явка висисає трохи крові, а лиходій— все: і розум, і силу, і майно;
- В домі без книги, як без вікон, темно;
- Такий хороший, що не вартий і грошей.

❖ Маршрут 5 «Кольорова гама».

(Місце проведення — кабінет мистецтва).

Завдання: із уривків визначати символічний колір.

- ✚ У вікні дзижчала муха, і нудотливе оте дзижчання навівало сон... - сірий;
- ✚ Спекотливий полудень порозморював усе довкола... - жовтий;
- ✚ Мов одна роз'ятрена рана, всю ніч гупало велетенське серце... - червоний;
- ✚ Посеред галявини світилося...око озерця... - блакитний;
- ✚ Світанок розцвітав і заблищав на воді самоцвітами... - зелений;
- ✚ Скоро споночіло, скелі потемніли і розчинилися в загуслій темряві... - чорний.

❖ Маршрут 6 «Творча майстерня».

(Місце проведення — кабінет української мови та літератури).

Завдання: написати твір-мініатюру на тему: «Хто ж насправді дракон, а хто людина у повісті-казці «Місце для дракона»?».

4. Підбиття підсумку гри-квесту.

Оголошення балів і переможців.

5. Релаксація.

Приєм «Незакінченого речення».

На мою думку, місце для дракона....

6. Заключне слово вчителя.

Таким чином, сьогодні ми з вами з'ясували, що кожна людина у житті має вибір і зробити його потрібно так, щоб не страждали оточуючі люди.

Список використаних джерел

1. Винничук Ю.П. Місце для дракона.; худож. – оформлювач в.М. Карасик. – Харків: Фоліо, 2015.- 313с.
2. Голик О. Сучасний урок. Українська література. Інтерактивні технології на уроках . 5-12 класи. – Тернопіль: В-во Мандрівець, 2008. – 156 с.

3. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.- метод. Посібн./О.І.Пометун, Л.В.Пироженко. За ред. О.І.Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.: іл.

4. Інтернет – ресурси:<http://www.ilady.in.ua/2015/11/pozytyvni-negatyvni-risy.html>; <https://uk.wikipedia.org>; <https://www.google.com.ua>; <http://www.rozum.org.ua/>; <http://ukrlit.org/>

*Троян Анна Петрівна,
учитель української мови і літератури
Хутірської загальноосвітньої
школи I-III ступенів
Черкаської районної ради
Черкаської області*

СУЧАСНА ФАНТАСТИКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

***Анотація.** У статті здійснено спробу аналізу шкільної програми з української літератури, звернено увагу на сучасні фантастичні твори; доведено практичне значення та необхідність вивчення цих творів, запропоновано творчі завдання, які можна використати на уроках української літератури під час вивчення сучасної літератури в жанрі фантастики.*

Сучасний школяр знайомий із жанром фантастики завдяки комп'ютерним іграм, фільмам. Проте сьогодні читацька аудиторія все частіше звертається до фантастики, і це пов'язано з тим, що цей жанр є дуже популярним у всьому світі.

Заявлена тема є досить актуальною в наш час, оскільки формування читацьких компетентностей у сучасних школярів є непростою справою. Все частіше діти відмовляються читати, тому виникає нагальна потреба зацікавити учнів новими, сучасними творами, які б стимулювали творчий потенціал, креативне мислення, тому що саме книга дає можливість учням фантазувати, а не сприймати вже готову продукцію, які подає кіно, телебачення, комп'ютерні ігри (все це не дає поступу), а фантазування, в свою чергу, вимагає певних психологічних зусиль, як наслідок, ми тренуємо здатність мислити, сприяємо розвитку творчих здібностей.

Мета статті - проаналізувати шкільну програму з української літератури, звернувши увагу на сучасні фантастичні твори; обґрунтувати практичне значення та необхідність вивчення цих творів, запропонувати

творчі завдання, які можна використати на уроках української літератури під час вивчення таких творів.

Ми не маємо на меті заглиблюватися у жанрові особливості і класифікації, тому розглянемо поняття фантастики в загальному. Що ж таке фантастика? Кожен із нас під фантастикою розуміє дещо вигадане, нереальне, дивне чи незвичайне. **Фанта́стич** (від [давньогрецької. *φανταστική*](#) — *мистецтво уяви, фантазія*) — [жанр художніх творів](#), в якому за допомогою додавання вигаданих, уявних елементів створюється світ, відмінний від сьогоденного, реального [6]. У літературі фантастика — сукупність літературних напрямків, що на противагу [літературному реалізму](#), (який має на меті правдиве відтворення дійсності в її типових рисах) описують явища, котрі вважаються наразі неможливими ([наукова фантастика](#)), неможливими відповідно до загальноприйнятих даних сучасної науки ([фентезі](#), [казка](#), [містика](#) та [фантастика жахів](#)), описують страхи людства та майбутні катастрофи чи їх наслідки ([фантастика жахів](#), [апокаліптична](#) та [постапокаліптична фантастика](#)) у реальному або чарівному світі чи зображують альтернативний погляд на історичні події або на географію світу ([альтернативна фантастика](#)) чи навіть просто показують загублені світи, найближче майбутнє, віддалене майбутнє або ж минуле за тогочасних соціальних, політичних чи інших обставин та стану розвитку науки і техніки, загублені світи тощо.

Явна присутність фантастики спостерігається ще в міфології, українських казках, у класичній українській літературі. Це і «Енеїда» І. П. Котляревського, і «Конотопська відьма» Григорія Квітки-Основ'яненка, «Лісова пісня» Лесі Українки, а чого лише варта творчість М. В. Гоголя. Містичне часто зустрічаємо і у творчості Т.Г. Шевченка. Письменники-фантасти попередніх періодів не були «чистими» представниками цього жанру - фантастику вони писали ніби «між іншим», на доповнення до своїх «серйозних» творів. Проте їхня творча спадщина не лише виявилась міцним фундаментом для наступників, для кого фантастика стала справою життя, але й виховала перші покоління шанувальників української літератури цього напрямку.

Із приходом радянського режиму, література набула іншого відтінку, стала більш реалістичною, покликаною служити народу. А фантастичні мотиви зустрічаються хіба в дитячій літературі. Згодом, під час хрущовської «відлиги» й певного послаблення режиму, покоління письменників почало діяти більш розкуто, все більше митців почали звертатися до фантастики як до сфери відносно вільного вираження думок і поглядів. Це можна пояснити тим, що інтерес до фантастики завжди підсилювався в тяжкі критичні моменти історії. Як зазначає Савицька М., «найчастіше до такого жанру звертаються при втраті чітких суспільних та мистецьких орієнтирів або при незадоволенні існуючим порядком (суспільним чи світоглядним), на що вказує генеза фантастичного: сатира, утопія, антиутопія, фантастика як засіб

романтизації світу тощо»[5]. Протягом ХХ століття фантастична література набула активного розвитку, й у ХХІ столітті стала одним із найпоширеніших жанрів.

Беззаперечним є той факт, що фантастична література в шкільній програмі обмежується вивченням казок, а також представлена поодинокими творами, з елементами фантастики. Із програмових творів сучасних авторів у 5 класі до таких можемо зарахувати хіба твір Г. Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», що вчить дітей творчо мислити, фантазувати, мандрувати разом із головною героїнею, а головне в такій ненав'язливій формі повчає дітей доводити розпочаті справи до кінця. Під час вивчення цього твору, пропоную учням такі творчі завдання:

- рольова гра (інсценізація)
- представлення героя повісті, який найбільше сподобався
- складання асоціативного куща, для характеристики образів
- складання сенканів
- створення кросворду «Впізнай героя»
- створення квіти порад для Алі
- гру «Перепиши казку»

У 6 класі фантастичний світ розкриває нам пригодницька повість сучасної авторки Лесі Ворониної «Таємне товариство, або засіб від переляку № 9».

На уроці діти отримують різні цікаві завдання:

- «Літературознавці» (доведіть, що твір Лесі Ворониної «Таємне Товариство боягузів, або засіб від переляку №9» є фантастичною, романтичною, багатоепізодною повістю)
- Конкурс «Відгадай героя»
- Літературний квест (за змістом твору)
- «Займи позицію»

Цікавим для учнів під час вивчення цього твору є завдання уявити себе супергероєм, який повинен врятувати світ. Часто, вивчаючи такі твори, застосовую метод прогнозування, коли учні вигадують продовження, або інший можливий розвиток подій. Саме це дає можливість навіть учню із середніми навчальними досягненнями проявити свою креативність.

Одним із досить цікавих творів фантастичної літератури, адресованих дітям старшого віку (9-15 років), є повість-казка Марини Павленко «Русалонька із 7-В, або прокляття роду Кулаківських». Цей твір на прикладі вигаданих ситуацій стимулює дітей розібратися в стосунках людей, вчитися відрізняти погане від хорошого, оцінювати вчинки героїв. Повість-казка презентує різні часові простори, де переплітаються реальний і ірреальний

світи, але при цьому дає можливість дитині знайомитися з правилами та особливостями реального життя. Учня можна запропонувати спрогнозувати кінцівку твору, намалювати родовідне дерево Кулаківських.

Під час вивчення української літератури у 8 класі ми знайомимося з твором Ю.Винничука «Місце дракона», який літературознавці відносять до такого жанрового різновиду, як магічний реалізм (органічно поєднуються елементи реального та фантастичного, побутового та міфічного, дійсного та уявного, таємничого).

Прикро, що окремо поняття «фантастика» і «фантастична література» з її жанровим різноманіттям у межах шкільної програми з української літератури не вивчається, хоч сучасний літературний процес вкотре доводить, що фантастика розвивається. Сучасна фантастична література поповнюється новими напрямками: міфологічна фантастика, утопія й антиутопія, гумористична й сатирична фантастика, турбореалізм, фантастика жахів (хорор), дияволіада, які потребують окремого дослідження.

Як зазначають Т.С. Пінчук, І.П. Гречаник: «В основному під час складання навчальних програм до уваги беруться класичні твори, твори лінгвокраєзнавчої проблематики, або твори, що зорієнтовані на репрезентацію складних структур внутрішнього світу персонажів, демонстрацію його деградації, інволюції, або, навпаки, становлення, удосконалення»[3]. Але в цьому наша основна проблема, адже діти не хочуть брати книгу в руки, читати, аналізувати, робити певні висновки. Я гадаю, якби в програмі було більше таких творів, від яких би перехоплювало подих, то, можливо, читачів і поціновувачів української літератури було б значно більше серед учнів. Фантастичний твір активізує творче мислення, змушує читача думати, де реальність, а де вигадка. А також визначати закономірність їх поєднання, що є важливим під час вивчення художнього твору. Читаючи твір, ми можемо повернутися у минуле, вивчити історію, а можемо перенестись у майбутнє, прогнозуючи разом з автором, що нас чекає через кілька десятків літ. Іншими словами, фантастика наділена функцією вчити учнів не лише, так би мовити, жити сьогоднішнім днем, але й планувати, зіставляти, осмислювати сучасність відносно майбутнього і минулого, у результаті чого формується цілісне уявлення про світ. Але тут слід зазначити, що «велике значення має сучасна для читача фантастика, у якій відбувається певне зіставлення читача й головного героя (особливо для дитини шкільного віку), що має дуже велике морально-етичне й виховне значення під час прочитання твору» [3,85]. Тож необхідність вивчення фантастичних творів у школі є беззаперечною.

Н. Логвіненко пропонує програму курсу за вибором для учнів 8-9 класів «Сучасне українське фентезі»[4], наповнення якої здійснюється, враховуючи хронологію. Почати вивчення цієї теми авторка пропонує зі з'ясування джерел походження такої літератури, тож перший блок «Джерела сучасного українського фентезі» висвітлюється шляхом розкриття проблем:

«Українська міфологія – одна з найдавніших та найоригінальніших міфологій світу», «Найпоширеніші міфи, легенди та перекази про духовні сили та міфічних богів».

Тематичний блок «Сучасне українське фентезі» передбачає ознайомлення з творами сучасних авторів: Тараса Завітайла «В тіні янгола смерті» (2007), «Зброя вогню»(2006), «Діти Праліса» (2007); Володимира Аренєва «Бісова душа, або Заклятий скарб» (2003); Віталія Климчука «Рутенія. Повернення відьми»(2011); Галини Пагутяк «Королівство» (2005), М. та С. Дяченків «Ритуал» (1996, 2010); Наталі Тисовської «Останній шаман» (2008); Костянтина Матвієнка «Час настав» (2011); Дари Корній «Гонимарник» (2012).

Тож, як бачимо, сучасний період розвитку суспільства і літератури відкрив нові перспективи для письменників, в літературі зникли жорсткі цензурні межі, відкрилися кордони для зарубіжної, раніше забороненої або недосяжної, фантастичної літератури. Це дало поштовх до інтенсивного розвитку й активного засвоєння кращого світового досвіду українською фантастикою, виникла нова плеяда цікавих авторів, які заслуговують на увагу.

Отже, проаналізувавши програму, наявну літературу, ми дійшли висновків, що вивчення фантастики в межах шкільної програми, без сумніву, є необхідним для формування розвиненої, компетентної особистості. Проте зараз цей жанр не так широко вивчається на уроках української літератури. У шкільному курсі фантастичну літературу необхідно репрезентувати шляхом уведення нових фантастичних творів сучасних авторів до чинної програми, розробити систему творчих завдань для їх опрацювання, запропонувати написання творів, що, в свою чергу, стимулюватиме учнів не лише розвивати вміння переказувати, а й розуміти фантастичні образи. Тож маємо надію, що в майбутньому програма поширяться сучасними творами для сучасних школярів.

Список використаних джерел

1. Дев'ятко Н. Можливості впливу сучасних жанрів: фантастика, фентезі, казка. /Наталя Дев'ятко //Український фантастичний оглядач (УФО). – 2009. - №1(7). – С. 59—66
2. Дубинянська Я. Під ворожим прапором фентезі /Яна Дубинянська[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://litakcent.com/2011/04/13/pid-vorozhym-praporum-fentezi/>
- 3.Т. С. Пінчук, І. П. Гречаник. Фантастична література як необхідний елемент у системі шкільного виховання // Збірник наукових праць. — Луганськ: Вид-во ЛНУ ім. Тараса Шевченка. — 2009 №23 (186) Частина 2- С. 84-87
4. Логвіненко Н. Сучасне українське фентезі. Навчальна програма курсу за вибором. 8—9 класи / Н. Логвіненко // Українська література в загальноосвітній школі. - 2014. - № 2. - С. 35-39.

5. Савицька Н. С. Сучасна фантастична література України й Росії [Електронний ресурс] /Н.С. Савицька. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/2010_6/18.htm
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>

*Білоус Ольга Василівна, учитель
української мови та літератури
Сагунівської загальноосвітньої
школи I-III ступенів
Черкаської районної ради*

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ФАНТАСТИКА ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** У статті подано загальний огляд сучасної української фантастичної літератури для дітей. Зокрема зосереджена увага на творчості молододі сучасної письменниці Оксани Луцевської та твору «Дивні химерики», який радимо прочитати на уроках позакласного читання у 5 класі.*

Що ми знаємо про такий жанр літератури як фантастика? А що відомо про нашу сучасну українську фантастичну літературу ?

Одним із родоначальників української наукової фантастики можна вважати Володимира Владка, який володів енциклопедичними знаннями в різних галузях науки, створив свій неповторний світ, вигаданий і реальний водночас. Юний читач має щасливу нагоду познайомитися з двома романами Володимира Владка – це «Сивий Капітан» – науково-фантастичний роман про трагічну долю справжнього вченого в країні, де панує фашистська диктатура та роман «Агронавти Всесвіту», який льотчик-космонавт Павло Попович назвав «букварем космонавтики», бо письменнику-фантасту вдалося спрогнозувати ситуацію, пов'язану з невагомістю.

На сьогодні українських письменників-фантастів небагато. Серед таких є подружжя Дяченків, які є лауреатами майже всіх премій в галузі фантастики. Це не просто сімейний та письменницький дует, а особлива планета в сучасному всесвіті фантастики та фентезі, їм належать 118 авторських книжок (включаючи перевидання і переклади), загальним накладом більше 1 мільйона примірників. Вони - володарі багатьох

міжнародних літературних премій у галузі фантастики, свого часу їх було визнано найкращими фантастами Європи. Генрі Лайон Олді – колективний псевдонім письменників-харків'ян Дмитра Євгеновича Громова й Олега Семеновича Ладозького, складений з імен і прізвищ авторів. Після знайомства і недовгого спілкування у них виникла ідея писати разом. Так і виник творчий дует. Невловиме почуття, яке робить життя справжнім, вирує на сторінках двох повістей Генрі Лайона Олді – «Захребетник» та «Снулль вампіра Реджинальда», – зібраних під однією обкладинкою.

У повісті М. Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських» є поєднання ознак пригодницької та фантастичної прози. Про сучасних підлітків, які опинилися у фантастичному світі, розповідається у романі Г. Пагутяк «Королівство». Фантастичне і реальне переплітаються у творах З. Мензатюк і не дивуєшся, коли у день Києва можна зустріти князя Кия з братами і сестрою Либіддю («Київські казки»), патріотично настроєний привид спонукає подружжя Руснаків знайти старовинну козацьку реліквію («Таємниця козацької шаблі»)[5].

Окрему увагу хотілося б звернути на О. Луцевську. Вона родом з Черкащини, місто Тальне, дитяча письменниця, перекладач. Закінчила філологічний факультет Уманського державного педагогічного університету імені П. Г. Тичини. З 2010 по 2012 року навчалася в магістратурі Пенсильванського державного університету (США). Вивчала російську літературу та компаративістику, а також дитячу літературу та дитячі студії. 2016 року здобула ступінь доктора наук у галузі освіти в Університеті Джорджії (США).

Співзасновниця блогу про сучасну дитячу літературу «Казкарка» та «Рейтингу критика: найкращі дитячі та підліткові книжки року».

Лауреат і переможець літературних конкурсів «Золотий лелека» (2008), «Смолоскип» (2009), «Гранослов» (2007).

Нині проживає в місті Шарлот, штат Північна Кароліна, США.

Свою книжку «Дивні химерики, або Таємниця старовинної скриньки» створила для дітей молодшого та середнього шкільного віку. Повість написано в оригінальному жанрі «різдвяного детективу» (видавці у презентації надають йому жанрове визначення «різдвяний казко-детектив»). Захопливий сюжет побудовано на справжнісінькому розслідуванні. Події твору відбуваються напередодні Різдва, коли головна героїня Ляля намагається розв'язати загадку старовинної скриньки – вертепу. Історія О. Луцевської набуває казкового звучання саме завдяки образу Лісовика, якого вміло змальовано: «Ляля підвела очі вгору й побачила великого чоловіка, схожого на посохле дерево. Його руки та ноги нагадували гілки старезного дуба, на голові була кудлата шапка, схожа на посохлу та покручену крону,

жупан на чоловікові був зелений-презелений, ніби мох у бабусі Марії на погребі» [4, с. 51].

Казка від Оксани Луцевської «Дивні химерики, або Таємниця старовинної скриньки», – вигадлива скарбничка захопливих пригод, відчайдушних витівок, несподіваних відкриттів, незвичайних секретів і загадок. Юним читачам напевно пощастить: обравши для дозвілля цей чудовий різдвяний детектив, вони отримають втіху від твору [1].

Цей твір п'ятикласники читали із великим захопленням та з нетерпінням чекали закінчення історії. На уроці діти із захопленням розповідали про пригоди, які сталися з героями, спробували себе в ролі детективів: розповідали власну версію розкриття таємниці. Також одним із завдань було скласти свою кінцівку твору, і це найбільше сподобалося учням, бо діти найбільше люблять фантазувати. На етапі підбиття підсумків уроку використано вправу «Продовжте речення», також працювало «Бюро літературних знахідок»:

- Про що розповідається у казці «Дивні химерики, або Таємниця старовинної скриньки»?
- У вечір якого свята розпочинаються події у творі?
- А як ви святкуєте Різдво, що нового ви дізналися з тексту про Святвечір?
- Чому Ляля вирішує розкрити таємницю старовинної скриньки?
- Хто ж такі химерики? Чи сподобалися вони вам?
- Чи сподобалась вам розв'язка? А як, на вашу думку, могла закінчитись ця історія?
- На кого з героїв ви хотіли б бути схожими?
- Чи хотіли б ви опинитися у центрі якихось загадкових та таємничих подій?

Для зацікавлення учнів твором варто добирати пізнавальні й творчі завдання. Наприклад, поставити перед ними такі вправи:

1. Спакуйте словесну подарункову різдвяну скриньку для Лісовика.
2. Створіть власний портрет Лісовика.
3. Накресліть схему різдвяної подорожі Лялі.
4. Підготуйте малюнок химерика і презентуйте його однокласникам.
5. Складіть діалог між Лялею і Лісовиком, Лялею і химериками.
6. Напишіть статтю на блог, в якій підтвердіть чи спростуйте гіпотезу про існування химериків.

Готуючись до уроку позакласного читання, учням дано було випереджуваче завдання по групах: перша група повинна підготувати повідомлення про традиції святкування Різдва українців, друга група готувала повідомлення про страви, які споживають на Різдво, а третя – про різдвяні звичаї. Під час етапу актуалізації знань діти із захопленням розповідали про те, як святкують Різдво у кожній сім'ї, ділилися знаннями про звичаї та традиції святкування цього свята. Ці розповіді налаштували учнів на урок.

Цікавим для дітей на уроці був такий вид роботи, як інсценізація твору. Діти спробували себе в ролі головних героїв твору і самі змогли розіграти діалоги та додати щось своє. Головні герої – це дівчинка Ляля, яка приїхала в гості до бабусі в село, та місцеві діти – хлопчики Костик, Славко та маленька дівчинка Натуся, які потрапляють у різні пригоди. Учні під час інсценізації змогли дофантазувати, самі вигадувати про нові пригоди героїв.

Окремі учні отримали лексичне завдання і готували повідомлення про такі слова як химера, вертеп, детектив, Різдво. Про вертеп було показано відео, яке діти дивилися із цікавістю. А химериків навіть спробували намалювати і це вийшло надзвичайно цікаво та захоплююче, бо кожна дитина уявляє це по-своєму. Було створено цілу галерею різноманітних та цікавих малюнків.

На завершальному етапі уроку учні склали відгук «Коли я прочитав твір, то відчув...», в якому змогли передати свої враження від прочитаного твору.

Можна зробити висновки, що твір «Дивні химерики» справив позитивні враження на дітей. Отже, школярам подобається читати такі твори, бо вони цікаві, захоплюючі, тримають у постійній напрузі, розвивають творчу уяву, креативне мислення, фантазію.

Твір було розглянуто на уроці позакласного читання, а також можна вивчати і на уроках літератури рідного краю, бо письменниця - наша землячка. Тому, на мою думку, треба більше приділяти уваги вивченню таких творів, бо цим ми розвиваємо в учнів логічне мислення, творчу уяву, прищеплюємо інтерес до читання. Під час читання в учнів формуємо такі компетентності: уміння вчитися, вміння працювати з текстами великих обсягів. Такими творами вчитель виховує естетичні смаки та читацькі інтереси учнів; розширює кругозір школярів.

Список використаних джерел

1. Віталій Биденко «Відгук на книгу Оксани Луцевської «Дивні химерики або Таємниця старовинної скриньки» - <http://blogalex.ks.ua/?p=169>
2. Галина Бокшань «Майстриня дитячих скарбничок»- <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2009/12/07/090033.html>
3. Дев'ятко Н. Можливості впливу сучасних жанрів: фантастика, фентезі, казка / Н. Дев'ятко. – Режим доступу : <http://gak.com.ua/creatives/1/15803>
4. Луцевська О. Дивні химерики, або Таємниця старовинної скриньки : Різдвяний детектив / О. Луцевська. — К. : Грані-Т, 2009. — 80 с. — (Серія: Сучасна дитяча проза).
5. Сучасна література для дітей : огляд. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5828>.

*Забіяка Галина Петрівна,
учитель української мови і літератури
Руськополянської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №1
Черкаської районної ради*

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ЧЕРЕЗ ПІДЛІТКОВУ ФАНТАСТИКУ НАТАЛІЇ ЩЕРБИ

***Анотація.** У статті розглянуто можливість використання творчості сучасної письменниці Наталії Щерби на уроках позакласного читання для формування пізнавальної компетентності учнів і розвитку їх читацьких інтересів. Подано різні види можливих завдань за творами письменниці. Розглянуто вклад Шталії Щерби у сучасну дитячу літературу.*

Сучасна фантастика дуже різноманітна і чисельна. До неї відносять усі твори, які містять фантастичне допущення – невідомий або завідомо неможливий в реальності елемент. Фантастика завжди втілювала певні ідеали і відображала проблеми суспільства. Вона створює модель реального світу через вигаданий, а тому саме через неї юна свідомість найлегше засвоює певні істини, стереотипи і навіть обмани.

Серед плеяди сучасних письменників-фантастів почесне місце посідає Наталія Василівна Щерба, яка пише в жанрі підліткової фантастики та фентезі. Проживає в прикарпатському місті Івано-Франківську. Найвідоміші твори - цикл підліткових романів «Часодії», «Чароділ» та «Лунастри» [4]. Саме тому її твори подобаються учням 6-8 класів, адже книги розраховані на читача-підлітка.

У дитинстві письменниця малювала, мріяла стати мультиплікатором. Іноді складала невеликі пригодницькі історії для однокласників. Після школи отримала вищу технічну освіту за спеціальністю «інженер-конструктор верхнього одягу». Паралельно довгий час займалася східними єдиноборствами, їздила на змагання, працювала тренером, вожатою в спортивному таборі. Після навчання продовжила вивчати дизайн верхнього одягу - придумувала і розробляла костюми для сцени - для театру, танцювальних і циркових груп, створювала незвичайні прикраси для вечірніх суконь, вивчала техніку старовинної вишивки та прикрас з бісеру [1, 63].

Перший публічний літературний твір Наталії Щерби вийшов у 2005 році — опубліковано фантастичне оповідання про русалок «На дні». Тоді розповідь стала відомою завдяки участі у літературному конкурсі. Цікавим є той факт, що письменниця подала заявку жартуючи. Як підсумок, розповідь усім дуже сподобалась і твір став переможцем конкурсу.

У 2008 році вийшов у світ перший роман Наталії Щерби — «Бути відьмою», удостоєний згодом рядом премій. У 2010 році з'явився фантастичний роман «Дволикий світ».

У 2010 році отримала премію «Єврокон-2010» у номінації «Найкращий молодий фантаст Європи». У тому ж році завоювала гран-прі конкурсу «Нова дитяча книга» в номінації «Пригоди і фентезі» з книгою «Часовий ключ».

Найбільш популярна серія книг письменниці («Часодії») побачила світ спочатку російською мовою. Книги Щерби переклали українською, польською, чеською та словацькою мовами.

В українському перекладі серія книг («Часодії») вийшла упродовж 2014-2015 років завдяки плідній співпраці Наталії із харківським видавництвом «Школа». В тому ж видавництві вийшли книги фентезійних серій «Чароділ» та «Лунастри».

«Часодії» - серія книг письменниці Наталії Щерби, написана в жанрі підліткової фантастики. Головною героїнею серії є юна часівниця Василина Огнева, що потрапила в особливий світ, де всі вміють керувати часом [3, 36].

Перша книга, «Часовий ключ», вийшла в 2011 році накладом 50 тисяч примірників після перемоги Наталії Щерби в конкурсі видавництва «Росмен» «Нова дитяча книга». На момент конкурсу назва книги була «Часовий ключ для Василини». «Часовий ключ» посів 2-е місце в номінації «Найкращий цикл, серіал і роман з продовженням» на російському фестивалі фантастики «Зоряний міст» у 2011 році і в тому ж році отримав премію «Аліса» за найкращий дитячо-юнацьке твір у фантастиці.

Наталія Щерба неодноразово заявляла, що в серії планується рівно шість книг [3, 38]. Спочатку було випущено три книги, а потім ще три, раз в рік. Шосту і останню книгу було видано у 2015 році.

На уроках позакласного читання учням подобається розглядати творчість Наталії Щерби.

Цікавою є розповідь про звичайну дівчинку-підлітка Василину, яка несподівано дізнається, що її рідний батько, якого вона ніколи ще не бачила, — впливовий маг Ефлари, світу, створеного особливою часовою магією. Батько забирає доньку до себе, і дівчинка опиняється в самому серці небезпечної гри часодіїв, фей і лютів. Ніхто не може зрозуміти, хто ж така Василина: батькова шпигунка, наївне дівчисько чи... могутня часівниця, якій кориться Час і яка може врятувати увесь часодійний світ? Для дітей середнього та старшого шкільного віку.

Василина разом з іншими володарями семи Часових Ключів знов опиняється на Землі. Їхня мета - дочекатися цвітіння таємничого Пурпурового Квіту і за його допомогою врятувати Ефлару, часодійний світ, та нашу Землю від зіткнення. Проте в хід подій втручається запеклий ворог часівників Дух Астрагор, який має власні інтереси. Адже тільки він знає, яку таємницю криє в собі Пурпуровий Квіт та яке прокляття тяжіє над ЧорноКлючем, яким володіє Василина.

Усі ключники мають знайти Часову вежу й повернути час у Розколотий замок. Василина ладна зробити все, аби довести своє вміння керувати Часом. Але на її шляху стають її одвічні вороги. І ось Василина знову опиняється сам на сам зі смертельною небезпекою. Чи зможе дівчинка протистояти Олені, впливовій подрузі свого батька? Чи вдасться їй викрасти часівну стрілу й повернути до життя фею Діану? Чи доведе вона всьому часодійному світу наскільки сильна в її серці синя іскра? Адже дівчинка ще має вступити до часової школи, пройти карколомні випробування і... знайти ключ до серця найближчого друга [20].

У книзі «Часове ім'я» продовжується оповідь про неймовірні, захопливі та часто небезпечні пригоди в часодійному світі володарки ЧорноКлюча Василини. Ці пригоди змішуються з шаленими переживаннями в її серці: чи буде коли-небудь їхня родина разом? Чи розв'яжуться нарешті непорозуміння з її найближчим другом? У кого ж таки вселиться страшний і підступний Дух Астрагор? Та крім того, на тендітну юну дівчинку чекає участь у перегонах на зорепташці, пошуки Чорної Кімнати, падіння в страшну розщелину Розколотого замку, таємне проникнення в чужий замок, жорстоке покарання.

Часодійний світ хвилюється: Дух Астрагор, ворог ефларських часівників, повернувся в несподіваному образі та прагне помсти. Нортон Огнев кинув йому виклик, і Василина хоче допомогти батькові. Разом із друзями вона намагається розгадати таємницю іржавого уламка, знайденого в Розколотому замку, вчиться нових часодійних хитрощів і відкриває для себе незвідані таємниці керування Часом. На ключників чекають небезпечні й захопливі пригоди, перші втрати, запекла боротьба та зустріч зі справжнім злом. Василина має зробити важкий вибір, розгадати найважливішу таємницю в її житті.

У шостій книзі циклу «Часодії» на Василину й Феша чекають неймовірні випробування. Наближається фатальна мить — вирішальна битва за трон Часу. Зодче Коло збентежене: Василина Огнева стала ученицею Астрагора, запеклого ворога всіх ефларських часівників, Феш Драгоцій безслідно зник, і невідомо, що очікує ключників у майбутньому. І тільки Астрагор упевнений у своїй долі та стрімко прямує до найголовнішої мети, залучаючи союзників і розбиваючи ворогів. Чи вдасться Василині врятувати свого друга? Яка доля судилася її батькові, Нортону Огневу?

На уроках позакласного читання школярі створили паспорт твору «Часодії»:

1. Автор: Наталія Щерба.
2. Назва твору: «Часодії».
3. Рік видання: 2014-2015.
4. Жанр: підліткова фантастика.
5. Форма: прозовий твір.

6. *Тема:* Теперішнє — це ти! Людина, наділена душею. Мандрівник, що подорожує коридором часу. Те, що позаду тебе — це минуле, а те, що попереду — майбутнє.

7. *Провідна ідея:* Відносини з родиною, друзями. Не має значення, з якого ступеня ти почав, головне — до чого ти нарешті дійдеш.

8. *Проблематика:* **Час полюбляє ставити нам складні завдання і не давати готових вирішень. На прямих питання майже ніколи не буває прямих відповідей.**

9. *Сюжетний ланцюжок:*

Батько-маг - небезпечна гра часодіїв, фей і лютів – чекання цвітіння Пурпурового Квіту – протистояння Олені - участь у перегонах на зорепташці - пошуки Чорної Кімнати - падіння в страшну розщелину Розколотого замку - таємне проникнення в чужий замок - жорстоке покарання – виклик Нортон Огнева – очікування вирішальної битви за трон Часу.

10. *Композиція:* «Часодії» складається з шести книг: «Часовий ключ», «Часове серце», «Часова вежа», «Часове ім'я», «Часограма», «Часова битва».

Під час уроків позакласного читання варто дібрати різні види діяльності, щоб зацікавити учнів змістом твору. Можна підготувати запитання для бесіди:

1. «Прочитавши «Часодії», я подумав... зрозумів... відчув...»
2. Що у прочитаному творі здалося дивним, незрозумілим, незвичним?
3. Чому автор назвав твір саме так?
4. Назвіть уривки з твору, які найбільше запам'яталися. Перекажіть (або зачитайте) їх.
5. Назвіть головних персонажів? Хто з них найбільше сподобався? Чим саме?
6. Назвіть риси вдачі, характерні для головних героїв.
7. Який учинок у творі, на ваш погляд, є найблагородніший? А який ви вважаєте найогиднішим (найпідлішим)?
8. Чому навчають нас вчинки героїв?

Цікавою є гра «Лови помилку», під час якої вчитель навмисно робить помилку в змісті твору, а учні виправляють. Наприклад:

- Ефлар – це планета Сонячної системи.
- Володарі семи Часових Ключів допомогли дівчині опинитися на Марсі.
- Дух Астрагор – друг часівників.
- Олена має викрасти фею Діану.

Учні створюють кросворди, ребуси, фішбоуни за твором, а потім презентують їх для розгадування під час роботи в групах.

Діти люблять фантазувати, тому доречними є творчі завдання:

Уявіть, що ви подорожуєте разом із Василюю. Розкажіть про цю подорож.

Створіть ментальну карту подорожі Василю на планету Земля.
Укладіть план порятунку Ефлари.
Напишіть заяву до Часової школи, вказавши причини, через які ви хочете навчатися в ній.
Опишіть зустріч із героєм, в якого вселився Дух Астрагор.
Придумайте продовження історії, викладеної в книзі.
Ознайомлення дітей і підлітків із зразками сучасної дитячої фантастики несе в собі корисні знання й високі ідеї. Пояснення реальності через фантастичні твори є особливо важливим для сучасного учня.

Список використаних джерел

1. Дев'ятко Н. Можливості впливу сучасних жанрів: фантастика, фентезі, казка. /Наталя Дев'ятко //Український фантастичний оглядач (УФО). – 2009. - №1(7). – С. 59—66
2. Гречаник І.П., Пінчук Т.С. Фантастична література як необхідний елемент у системі шкільного виховання // Збірник наукових праць. — Луганськ: Вид-во ЛНУ ім. Тараса Шевченка. — 2009 №23 (186) Частина 2- С. 84-87
3. Логвіненко Н. Сучасне українське фентезі. Навчальна програма курсу за вибором. 8—9 класи / Н. Логвіненко // Українська література в загальноосвітній школі. - 2014. - № 2. - С. 35-39.
4. https://uk.wikipedia.org/wiki/Щерба_Наталія_Василівна
5. [Наталя Щерба](#). Серія книг: «Часодії» - Харків - Школа – 2014.

*Стрельнік Світлана Олексіївна
вчитель української мови та літератури
Руськополянської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №2
Черкаської районної ради
Черкаської області*

РЕАЛЬНЕ ТА ФАНТАСТИЧНЕ В ТВОРЧОСТІ ЗІРКИ МЕНЗАТЮК (УРОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 5 КЛАСІ)

Анотація. Розробка уроку української літератури містить цікаві пізнавальні творчі і логічні завдання за пригодницькою повістю Зірки Мензатюк «Історія козацької шаблі», в якій розповідається про пошуки козацької реліквії, яка збереглася з часів Битви під Берестечком. Розрахована на вчителів української літератури, народознавства, історії,

мистецтва. Має на меті розвивати кращі морально-етичні риси учнів – любов до рідного краю, повагу і пам'ять про славне козацьке минуле народу та інтерес до фольклорної та історичної спадщини нашого народу.

Тема. Реальне та фантастичне в пригодницькій повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі».

Мета. Опрацювати з учнями зміст повісті, виділити сюжетну канву реального та фантастичного в повісті; розвивати кращі морально-етичні риси учнів – любов до рідного краю, повагу і пам'ять про славне козацьке минуле народу та інтерес до фольклорної та історичної спадщини своїх земляків; виховувати повагу до славного козацького минулого Батьківщини та її героїв, культивувати почуття гідності, людяності, патріотизму.

Обладнання. Текст повісті, ілюстрації до творів, карта подорожі героїв, збірка народних пісень та фольклору, довідник «Дорогами України».

Хід уроку

I. Організаційний момент

1. Привітання
2. Налаштування класу до уроку

II. Перевірка домашнього завдання(бліц-опитування)

- 1) Коли і де народилася письменниця?
- 2) Які слова письменниці мало не з пелюшок стосуються Зірки Захарівни Мензатюк?
- 3) Де навчалася майбутня письменниця?
- 4) Які твори вийшли друком з-під її пера?
- 5) У яких виданнях друкувалася?
- 6) Які нагороди має?
- 7) Яке видання побачило світ у 2002 році, у чому його цінність?

III. Актуалізація опорних знань:

Що означає бути патріотом рідної землі?

Доведіть, що Зірка Мензатюк патріот рідної землі.

IV. Оголошення теми, мети.

1. Вступне слово вчителя

На сьогоднішньому уроці ми продовжимо працювати над пригодницькою повістю Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі». У творі переплітаються історичні події з детективними пригодами, минуле і сучасне. Спостерігаємо реальне і фантастичне, відбувається боротьба добра і зла. Протягом уроку ми з вами будемо висловлювати власні думки щодо прочитаного, визначимо, що є реального та фантастичного в повісті, будемо

уявно подорожувати історичними місцями України, виховуючи повагу до минулого нашого народу.

Розгорніть зошити, запишіть дату і тему уроку.

V. Вивчення нового матеріалу.

Вступне слово вчителя.

Для ефективної роботи над змістом нам треба пригадати визначення жанру «пригодницька повість» та структуру епічного твору (пригадують).

- Я пропоную вам діти, сьогодні спробувати побудувати нашу роботу дещо по-іншому: проведемо урок-конференцію. На попередньому уроці ми з вами об'єдналися у 4 групи: історики, літератори, народознавці, географи. Я буду уособлювати групу ЗМІ. Давайте пригадаємо, які випереджувальні домашні завдання отримала кожна група?

Домашнє завдання для істориків.

- Підготувати історичні довідки про пам'ятки України:

1) Фортеці-замки: Олеський, Кам'янець- Подільський, Хуст, Острозького князя у Дубліні, Хотин та ін.

- Про історичні постаті: Івана Богуна, Богдана Хмельницького.

Домашнє завдання географам.

Виписати назви сіл та річок, що згадуються у повісті. Скласти карту подорожі Руснаків.

Домашнє завдання народознавцям.

Виписати прислів'я, приказки, пісні, легенди, що згадуються у творі..

Домашнє завдання літераторам.

Виписати описи персонажів твору-реальних (Наталочка, мама, тато, дядько Богдан) і фантастичних(привид-патріот, Антипко, його батьки).

Учитель – представник ЗМІ.

ЗМІ —> Літераторам.

1) Назвіть персонажів твору. Які з них реальні, які фантастичні?

- Давайте запишемо у зошит з української літератури в дві колонки:

Реальні

Наталочка

мама Наталочки

тато Наталочки

пан Богдан

Северин і Василь-пластуни

власник шаблі

директор музею

Давайте пригадаємо визначення,що називається уособленням?

3)Давайте спробуємо розділити твір на історії.

Історія 1. **Фантастична.** Про Машку.

Фантастичні

привид-патріот

Антипко

його батьки

Машка

ЗМІ —> Літераторам.

- Хто така Машка? Як вона з'являється в сім'ї Руснаків?

Історія 2. **Реальна**. Поява пана Богдана- історика, татового приятеля.

-Чому зрадив пан Богдан появи Машки в сім'ї Руснаків?

(Вони можуть допомогти розшукати дуже цінну старовинну річ – історичну реліквію, справжню козацьку шаблю).

Історія 3. **Фантастична**. Поява привида-патріота.

-Чому привид-патріот? За що він вболіває?

-Чому сердиться?

-Як висловлює свої думки? (жестами показує картинки).

-Як висловлює невдоволення?(крутить дулі)

ЗМІ:

-Які висновки роблять Руснаки і пан Богдан після зустрічі з привидом-патріотом?

(Мама: «Кожен порядний українець має побувати в Берестечку»)

ЗМІ —> Історикам

Історична довідка №1

Берестечко – село в Україні (Демидівський район Рівненська обл.)

Увійшло в історію України як місце безмежної хоробрості та слави запорізького козацтва.

Битва під Берестечком (18 червня — 30 червня 1651) — найбільший бій Хмельниччини, який відбувся біля містечка Берестечко між Військом Запорозьким під командуванням Богдана Хмельницького і союзним йому кримсько-едисанським татарським військом Ісляма III Герая з одного боку, та армією Речі Посполитої під командуванням Яна II Казимира з іншого.

Завершення битви увійшло в історію. Три сотні козаків, оточені серед болота поляками, хоробро билися проти численного ворога. Один за другим склали вони голови, але кожне з цих життів коштувало полякам десятків убитих. Останній козак ще 3 години протистояв цілому війську. Залишившись без пороху, зраний кулями, він узяв косу і ще деякий час бився з неймовірною силою і хоробрістю. Польський король, який спостерігав за подіями, вирішив дарувати життя відважному українцю, якщо він здасться. Але запорожець відповів, що всі його думки тепер не про те, як вижити, а про те, як гідно загинути. Він був убитий списом, поклавши чимало ворогів навколо себе.

У пам'ять про минулі події в 1914р. тут побудовано Георгіївський собор, в підземеллях якого покояться останки загиблих запорожців.

В Берестечку щороку проходить з'їзд українського козацтва, богослужіння, мітинг, святковий концерт і ретроспектива бою.

ЗМІ —> Географам.

Якими селами, повз які річки мандрують до Берестечка Руснаки?

Маршрут родини Руснаків: Київ – Дубно (Дубенський замок)- с.Тараканів (Тараканівський форт) – Берестечко (Козацькі Могили)

ЗМІ —————> Народознавцям.

Знайдіть абзац у якому через пейзаж авторка передає національно-географічний колорит України (конюшина, огірочки, полуниці, білі хатки, садочки, ставочки)?

Далі учитель може запропонувати географам наступні пункти подорожі.
Маршрут родини Руснаків: Київ – Дубно (Дубенський замок)- с.Тараканів (Тараканівський форт) – Берестечко (Козацькі Могили) – Підгірці (Підгорецький замок) – Олесько (Олеський замок) – Кам’янець- Подільський (Кам’янець – Подільська фортеця) – Хотин (Хотинська фортеця).

ЗМІ —————> Історикам

– Де і коли існував Тараканівський форт?

Тараканівський форт(Дубенський форт) – оборонна споруда, архітектурна пам'ятка ХІХ ст. Розташований неподалік с. Тараканів (Рівненська обл.)

Після третього поділу Польщі наприкінці 18 століття по лінії Збараж — Броди — Берестечко — Сокаль пройшов кордон між Російською та Габсбурзькою (з 1804 року Австрійською) імперіями. Для оборони своїх західних рубежів царський уряд приймає рішення про будівництво системи оборонних укріплень. Під містечком Дубно для захисту залізничної лінії Львів — Київ будується Дубенський форт, що став відоміший у наш час під назвою Тараканівський форт.

Форт має кілька рівнів – два наземні, а решта – підземні. В центрі форма є казарма, до якої ведуть 4 підземні ходи, та церква, що зберігає дух старовини. Сьогодні від фортеці залишилися одні руїни.

ЗМІ —————> Літераторам.

- Як і коли відбулася зустріч Наталки з дивним хлопцем?
- Опишіть його зовнішність? Що насторожує в ньому? Яку роль він зіграв у ситуації коли Наталочка загубилась у Тараканівському форті?
- Яку паралель зі своєю пасткою проводить Наталочка? (Синдбад- море хід, колодязь, діаманти).

Історія 4. **Фантастична**

- Дивні видіння Наталочки на полі битви. (три сни)

Процитувати ст. 13

Історія 5. **Реальна**

ЗМІ —————> Історикам

Хто такі пластуни?

«Пласт» — національна скаутська організація України, мета якої сприяти всебічному патріотичному самовихованню української молоді на засадах християнської моралі, на свідомих, відповідальних та повноцінних громадян місцевої, національної та світової спільнот, і на провідників українського суспільства.

ЗМІ —————> Літераторам

- Коли і за яких обставин у повісті з'являється Северин та Василь?
- Як вони вплинуть на розвиток подій?
- Ким стануть для Наталочки?

Згадайте виступ Северина. Доведіть, що він патріот.

ЗМІ —————> Народознавцям.

- Переказати легенду про козацький дух на острові Журавлиха.

Історія 6. *Фантастична*. У якій пластуни розкривають справжню сутність Наталчиного друга Антипка.

ЗМІ —————> Літераторам.

- Ким насправді є Антипко?
- У яку фантастичну пригоду в дорозі потрапляє сім'я завдяки Антипку та його батькам?

Довідка істориків про Олесківський замок.

Олесківський замок — пам'ятка архітектури та історії XIII–XVIII століть, розташований у смт Олесько, Буського району Львівської області. Один із найдавніших в Україні замків, імовірно, побудований одним із синів галицько-волинського князя Юрія Львовича на плато пагорба, який височить серед заплави р. Ліберція.

Під час Визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького селянсько-козацькі загони в 1648 році звільняють Олесько. Феодали тікають.

Зі стану руїни замок вивела ґрунтова реставрація і створення музею. В 1989 році отримав статус музею –заповідника.

ЗМІ —————> Літераторам.

- У чому звинуватили сім'ю Руснаків працівники музею? (крадіжці натюрморту початку XVIII століття).
- Як врятувалась Наталка від міліції? (зустріч з директором в його кабінеті)
- Хто підготував пастку і неправдиві звинувачення? (Антипко)
- Як доля поквиталася з брехунами? (джип Антипка зіткнувся з бугаєм)
- Яка фантастична пригода сталася з Машкою?

ЗМІ —————> Літераторам.

- Як розшифрувати загадку про косий хрест (це козацькі могили).

ЗМІ —————> Історикам.

1. Довідка про Хотин.

(Хотинська фортеця — фортеця XIII–XVIII століть у місті Хотині на Дністрі, що у Чернівецькій області, Україна. Сьогодні «Хотинська фортеця» є Державним історико – архітектурним заповідником, одним з семи чудес України.

Впродовж століть ця фортеця була таким собі «Феніксом», вона потерпала та зазнавала руйнації від рук завойовників і знов відбудовувалася, її неодноразово піддавали реконструкції та розширенню.

Найвідоміша історична подія, пов'язана з Хотинською фортецею – Хотинська битва 1621р. Війна султанської Османської імперії проти Речі Посполитої, яка завершилася 4-тижневою битвою об'єднаних сил українського козацького і польського шляхетського військ проти османсько-татарських загарбників під Хотином (звідси її назва) і поразкою османів.

Перемога в Хотинській Війні мала велике міжнародне значення. Вона примусила Османську імперію відмовитися від планів завоювання Європи. Розгром під Хотином привів у султанській Османській імперії до народного повстання, заколоту яничарів, ослаблення політичної влади (1622 р. Османа II було вбито яничарами) та до посилення визвольної боротьби слов'янських та арабських народів проти османських поневолювачів. Як зазначає Петро Сас:

«...на полях Хотинської війни вирішувалась не лише доля Речі Посполитої, але й значною мірою і доля християнської цивілізації»).

Види козацької зброї

У козацькому війську не існувало єдиних стандартів озброєння та амуніції і кожний козак мав озброєння згідно з його вподобанням та матеріальними можливостями.

Вогнепальна зброя. Основною вогнепальною зброєю козаків були **мушкет** та **рушниця**, або **аркебуза**, яка була легшою та меншою за калібром:

Гаківниця – більш потужна та важка рушниця з калібром 25-30 мм, довжиною ствола 1-2,5 м. Застосовувалася в якості стаціонарної зброї, особливо при облогах чи для захисту табору.

Карабін – в основному зброя кавалерії, являв собою вкорочений та полегшений варіант рушниці з калібром 10-12 мм. З ударно кремінним чи колісним замком.

Бандолет – трішки коротший за карабін, але калібру 14-16 мм. З ударно кремінним чи колісним замком.

Пістоль – був на озброєнні також у кавалерії, являв собою найменш потужний варіант ручної вогнепальної зброї з коротким стволом.

Лук – незважаючи на перехід до вогнепальної зброї, доволі довгий час використовувався, особливо під час дощу, коли порох намокав або при закінченні набоїв. Середня відстань стрільби 200-300 кроків, іноді до 500.

Лучник міг за хвилину випускати 8-12 стріл, і влучно стріляти на відстані близько 130 кроків.

Холодна зброя:

Шабля – основна холодна зброя, зазвичай угорсько-польського типу, чи «ординка». Це шаблі з довгим (до 90 см), плавно вигнутим клинком, як правило з відкритим руків'ям, на перехресті іноді знаходився перстень для великого пальця, що забезпечувало надійніше утримання шаблі. Тримали при лівому боці у спеціальних ножнах.

Бердиш – бойова сокира з довгим держакком і лезом у вигляді півмісяця, нижній кінець якого переходив у пластинку, яка кріпилася до держака для кращого кріплення обуха..

Келеп – фактично бойовий молоток. Мав довгий загострений клівець та багатогранний обух, закріплювався на довгому дерев'яному держакку. Також проти вершника.

Чекан – невелика сокира на короткому держакку.

Ножі – різних розмірів та форм з дерев'яними та кістяними руків'ями, також суцільно металеві (на думку Свешнікова вони були металевими).

Спис – Використовувався і кіннотою і піхотою, металевий наконечник від 27 до 63 см, а держак зазвичай 3,5-4 м.

ЗМІ —————> Літераторам.

-Як відбулося знайомство з власником шаблі?

-Чому була розчарована і здивована Наталка?(не було коштовного каміння на рукоятці яка коштувала цілий статок). Опишіть шаблю.

-Як вмовили власника шаблі віддати її? (спочатку тато намагався розбудити почуття патріотизму, потім мама виступила від усіх товариств – Союзу українок, Сестринства княгині Ольги , товариства «Просвіта» і т.д.)

Історія 6. **Фантастична** – двобій нечистої сили з привидом-патріотом.

ЗМІ —————> Літераторам

-Як Наталочка приходить на допомогу привидам? (процитувати ст. 31)

ЗМІ —————> Народознавцям.

-Який звичай побутовав у козаків перед боєм? (освячення зброї)

Історія 7. **Фантастична**

Фантастична перемога старовинної реліквії над нечистою силою – втеча Антипка і його батьків з поросячим виском.

-Як Северин вмовляє власника шаблі віддати її?

Історія 8. **Фантастична**

Поява численної кількості привидів над п'ятьма фортецями (козаки, їх сім'ї, всі борці за волю)

Історія 9. **Реальна**

-За що Пластуни нагороджують Наталку і чим? (відзнакою пластунських вмілостей за сміливість)

-Як закінчуються пригоди шаблі? (шабля в руках артиста у виставі «Запорожець за Дунаєм»)

VI. Закріплення знань, умінь та навичок учнів.

2. Складання учнями інформаційного грона «Фантастичне і реальне в творі» (робота на дошці)

Підсумок.

- Таким чином, що переважає у повісті – реальне чи фантастичне?
- Чи відповідає зміст повісті «Таємниця козацької шаблі» жанру пригодницька повість?

VII. Домашнє завдання. Підготувати цитати до характеристики образів першого плану – Наталка, Северин, Античко.

На «12» балів: написати міні-оповідання про власну незвичайну пригоду.

Список використаної літератури

1. Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі». – Львів: «Видавництво Старого Лева». – 2006
2. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Пласт_\(організація\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Пласт_(організація))
3. Ковальчук О. Українське народознавство. Книга для вчителя. – К.: Освіта, 1992. – 176 с.
4. Таланчук О. Українознавство: Навч.-метод. посібник. — К. : Либідь, 1998. — 247 с.
5. Баран Володимир. Баран В. Етногенез українського народу: короткий нарис. — К.: Товариство "Знання" України, 2007. — 148 с.

*Хомчак Вікторія Григорівна,
вчитель української мови і літератури
Аврамівської філії опорного закладу
загальної середньої освіти
«Монастирищенська спеціалізована
школа I-III ступенів №5»
Монастирищенської районної ради
Черкаської області*

ОДНА З НАЙСАМОБУТНІШИХ І НАЙУТАЄМНИЧЕНІШИХ МИСЛИТЕЛІВ НОВІТНЬОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ДОБИ». ВИВЧЕННЯ ФАНТАСТИЧНИХ ТВОРІВ ГАЛИНИ ПАГУТЯК

***Анотація.** У статті подано ретроспективний аналіз творчості Галини Пагутяк, розкрито шляхи текстуального вивчення роману «Слуга з Добромилля».*

З часу проголошення незалежної України дуже помітним стало явище справжнього кількісного «вибуху» обсягів літературно-художньої продукції авторів-жінок. З'явилося багато нових імен, тем, проблем, жанрів, стилів української прози: романи Оксани Забужко, Євгенії Кононенко, Галини Пагуляк, Світлани Пиркало, Ірен Роздобудько, Галини Тарасюк, Анни Хоми, серія романів Лесі Романчук «Не залишай..», готичний, пригодницький, містичний роман Ірини Хомин та багатьох інших.

Їхні твори дуже різні за жанровими ознаками: соціально-психологічний, інтелектуальний, виробничий романи, химерний роман з рисами міфологізму і фантастики, роман-хроніка, документальний роман, комічний роман, роман- трагіфарс, постмодерністський детектив, готичний та пригодницький роман, трилер, роман-мелодрама й «жіночий роман» (любовна історія, «лав сторі»), «бойовик-екшн», квест, а також цілий ряд

малих прозових жанрових форм: повість, оповідання, новела, вірш прозою тощо. [1]

Творча діяльність Галини Пагутяк від першої повісті «Діти», яка побачила світ у 1981 році, «спричинила чималий інтерес у літературознавців, які почали називати автора «спадкоємицею Ольги Кобилянської» [4, 57]. Прихід двадцатитрьохрічної дівчини в літературу був стрімким і сміливим.

Юрій Винничук про неї пише: «Галина Пагутяк ввійшла в літературу зовсім не одними і тими ж дверима, якими входили всі інші українські письменники радянського часу. Вона ввійшла, не постукавши і не попросивши дозволу ввійти, вона влетіла через димар і змусила рахуватися з нею. Їй вдалося обійтися без творів, яких вимагала епоха, а разом з тим подарувати твори, яких вимагала душа [1,4-5]»

В оглядах сучасного літературного процесу в Україні ім'я Г. Пагутяк можемо зустріти як ім'я автора своєрідного «жанру» літератури – «жіноча» проза, що як поняття і як явище, за спостереженнями дослідників, є неоднозначними, оскільки для виділення відповідного масиву художніх текстів переважним чином застосовуються не жанрово-стильові чи ідейно-тематичні виміри, а мотивація за ознаками гендерну автора твору. Водночас «жіноча» проза має й певну специфіку.

Перелік сучасних творів жіночої прози є невичерпним. Ми зупинимось на творчості Галини Пагутяк, яка вже другий свій роман «Господар» (1986р.) визначила як фантастичний. Дослідники відзначають, що її творчість є прикладом фантастично-символічної манери письма: «... її твори об'єднує прорив до вигаданого світу, потяг до містики та пошуків спасіння людської свідомості та осмислювати пограничний стан людського буття. А недомовленість у багатьох її творах дає великий простір читацькій фантазії, спонукає до співтворчості, робить образи багатомірними, несе в собі шарм таємничості та незбагненності» [1].

Коли у Г. Пагутяк запитують, звідки у неї містика і готика і чи справді вона вірить в існування опирів, чим приваблюють її готичні ефекти – письменниця відповідає: «Я сама є носієм усної традиції народу. В даному випадку – Бойківщини. Я виросла на цьому хлібі. Це моя стихія. Але я дивлюся на це згори. Коли виходиш на ласки, то село таке мале, що може вміститися в жмені. А внизу – темрява, тінь, видимі й невидимі духи. Я не можу їх боятися, бо це все – частина мене самої. І не вірити в опирів – це безглуздя, коли довкола про них розповідають дорослі й діти... Зрештою, я сама-містична істота. Мені подобається про це писати, бо це справжнє, гарне, заворожуюче. Звідти виходиш кудись, поза межі тієї убогої автоматизованої цивілізації, яка нищить душу [5, 44]».

А ще письменниці цікаво писати в пригодницькому жанрі, вдаючись до казково-фантастичних сюжетів: «Я з тих людей, яким більше подобається виходити через вікно, або комин, а не через двері. Усі ці фантастичні сюжети

– спосіб розширення свідомості. У мене не завжди було так, але повсякденність настільки виснажує, що шукаєш порятунку».

Галина Пагутяк дебютувала великими творами, у кожному з них була неповторною. Згодом письменниця порадувала читачів невеликими, «ювелірно відточеними творами». У своїх новелах у декількох рядках, в одному абзаці, вона створює образи дивної сили і яскравості. «Її поетична проза близька до жанру магічного реалізму...» - пише Юрій Винничук у передмові до одного з її творів.

Більшість дослідників називає Галину Пагутяк однією з найбільш таємничих українських письменниць, особливо не публічною та не медіатизованою. Популярність її текстів, у яких дивовижно переплітаються нотки історії, сучасності та чарів, містики... [3, 45-46].

Роман «Слуга з Добромиля», який стоїть осібно в усьому доробку Г. Пагутяк, критика вважає одним із кращих творів письменниці. Сама письменниця пояснює це тим, що «кожна людина потай мріє про захист, про справедливість тепер, за життя. Про такого собі лицаря-заступника, шляхетну і добру істоту, яка має інших за людей, а не за бидло».

К. Родик зауважує: «Якщо її попередня проза легко обходила без категорії Часу, то тут він не просто з'явився, а став чинником, що творить сюжет. Зазвичай аморфна фабула одразу викристалізувалася на хронологічну глибину, від чого описувані події набули тяжіння, а характерні для письменниці «штрих-персонажі» (за висловом Я. Голобородька) позбулися млявої невагомості й узялися до рішучих дій [2,4].

Крім того, у романі постають конкретні краєвиди минулого, замість «позачасового міфо-легендарного ландшафту». Логіка оповіді поєднала два символи, що роками непокоять авторку: Двері Слово. «Рани закриваються і відкриваються, ніби двері. Їх не можна забити дошками навхрест. Вони відкриваються від кожного подуву вітру Історії чи навіть випадково підслуханого слова».

Перемкнутий Галиною Пагутяк у «Слузі з Добромиля» реєстр оповіді з рефлексійного на подієвий неаби як наблизив твір, з одного боку, до масового читача, а з іншого – до кола найбільш обговорюваних останнім часом літературних феноменів: «Солодкої Дарусі» Марії Матіос, «Музею покинутих секретів» Оксани Забужко і навіть «Залишенця» Василя Шкляра. Присутній у творі й улюблений авторкою *герметизм* – «творча замкнутість, відхід від зображення дійсності; випинання індивідуального, суб'єктивного (у мистецтві, культурі, літературній творчості)».

Критика відзначає ще одну особливість роману Галини Пагутяк «Слуга з Добромиля»: у її творчості взагалі уперше виникає поняття «Влада» у всій своїй метафізичній неосяжності. К. Родик, зокрема вказує на діалог: «Ви що – чарівник? – Ні, я його слуга. Ну, а слуги повинні мати все», який характеризує владу як чародійство (байдуже, чи добре, а чи зле) з багатоступневою ієрархією. «А далі – ланцюжок закономірностей, вельми

упізнаний і для тих, хто пожив за радянської влади, і для тих, хто потрапив під каток пострадянщини: «Слуга повинен слухатися пана і не відповідає за свої вчинки... Слуга зі слугою порозуміється швидше, ніж пан з паном». Висновок: «Він стрівся зі владою, яка сама напрошувалась, щоб чинити їй опір, бо тільки тоді могла стати сильнішою [5,47].

У романі діють історичні особ і вигадані персонажі. Роман Галини Пагутяк «Слуга з Добромиля», на думку Т. Трофименко, є винятковим явищем у сучасній українській літературі, оскільки продовжує лінію якісної і «хімерної» прози. «У романі переплітаються кілька часових площин – від XII до XX ст. Автор надзвичайно майстерно вибудовує сюжетну лінію головного персонажа, утримуючи увагу читача і доводячи кожен колізій до логічного завершення (не дратує навіть «відкритий» фінал твору, адже він цілком вмотивований розповіддю в цілому) [5, 45]».

Щоб спрямувати дослідницьку діяльність учнів, запропонуємо їм:

а) уважно вчитатися в узагальнення Д. Лукьяненко: «Галина Пагутяк, створивши містичний образ «сковородинівської людини» - мудрого дхампіра, адаптувала його до сучасних психологічних особливостей осмислення дійсності, насиченої високими інформаційними технологіями – на противагу духовності. Ідеться про сприйняття романного сюжету як казкового і виокремлення високодуховних концептів традиційної української культури з елементами християнської релігії»;

б) проаналізувати тезу-висновок, довести або спростувати слушність висновків.

З цією метою, наприклад, виділимо з тези ключові слова, якими, на нашу думку, є:

- містичний образ мудрого дхампіра – чому містичний? У чому мудрість?
- образ «сковородинської людини» - термін пов'язаний із філософією Г. Сковороди про самопізнання і визначення людиною свого місця у житті;
- психологічні особливості осмислення дійсності;
- казковість романного сюжету – довести, віднайти елементи казковості художнього відображення;
- концепти традиційної української культури;
- елементи християнської релігії – як відображені, яку смислову роль виконують.

В. Даниленко вважає, що великий романний комплекс серед українських письменників останніх поколінь був спровокований бурхливим розвитком історичних подій наприкінці XX ст. та бажанням «надати прискореному часу, що неприродно втікає з пам'яті, нових епічних форм. Тому не припиняються відчайдушні спроби написати епохальний роман, який би вразив пригнічене буттєвими проблемами суспільство, відкрив правду про себе і навколишній

світ [3, 55]. Серед повістей і романів критик називає й твори Галини Пагутяк («Захід сонця в Урожі»).

Організуючи роботу учнів пропонуємо їм довести, що:

- а) композиційною прикметою роману «Слуга з Добромиля» є назви розділів, які відіграють роль просторових, а передовсім часових орієнтирів»; б) оповідь витримано, сказати б, у реалістичній манері, хоч трапляються й не цілком звичайні речі»; в) намагання примирити історизм із народно-міфологічним світовідчуванням»; г) сюжетні лінії роману поєднано мелодією-колисковою, яку навчився грати на сопілці Слуга, хрещений у дев'ятирічному віці у монастирі Преображення»; д) в теперішній непередбачуваній Україні все ще твориться модерністична проза, чільним представником якої, до речі, був земляк Галини Пагутяк – Іван Франко [4, 34]»; ж) окрім містики, роман насичений глибокими філософськими роздумами про самопізнання і визначення людиною свого місця у житті, що набувають афористичного звучання, наприклад: «Коли царство Боже всередині нас, то воно і скрізь [1,67].

Зауважимо, що будь-який висновок, доказ має супроводжуватися знаннями змісту художнього твору. З цією метою варто вдумливо вчитуватися в авторський текст.

Щоб зрозуміти авторський задум, варто:

- замислитися, чому письменниця, вводячи реальних людей у хід подій, характеризує їх і як опирів, наполовину опирів;
- порівняння, чим відрізняються «родимі» опирі від напівопирів.

Уважне прочитання спонукає осмислити: чому *«царство Боже в середині нас»*, чому *«Біда в тому, що світ довкола нас не менш прекрасний, тільки ми того не цінуємо...»*; що *«прощення – це і є правдива помста, бо найглибше потрясає душу»*; що *«діяти треба так, як підказує власне серце»*; що *«кожна смерть приходиться через гріх. Хто не грішить, той не вмирає. Хто не карає, той не боїться розплати; що «щедрість душі потрібна більше, ніж щедрість калитки»*; що *«мстяться лиш слабії й підлі духом»*; що варто *«лишатись вірним своєму призначенню аж до останнього віддиху»*...

Твори Г. Пагутяк характеризуються підкресленим інтелектуалізмом (перевагою розумових чинників над емоційно-чуттєвими), інтертекстуальними зв'язками. Це головна стильова ознака творчості письменниці.

О. Чаус наголошує, що «книга – своєрідний міст між читачем і письменником. У читача формується образ автора».

Проблематика роману багатогранна, серед яких другорядних, на нашу думку, немає. Але хотілося б наголосити на життєво важливій у будь-який час – віддавати «перевагу серцю, а не розуму. Освіченому серцю, розуміється» - цього бажає своїм читачам Галина Пагутяк.

Список використаних джерел:

1. Віжічаніна Л.М. Художнє осягнення історії сучасності: огляд української прози останніх років. – Ч. 1, Ч. 2 / Віжічаніна Л.М. - К. Літературна Україна. – 2013. - №12. – С.12.
2. Голобородько Я. Елізіум. Інкорпорація стратега / Ярослав Голобородько. – Харків: Фоліо, 2009. – 347с.
3. Даниленко В. Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес [Текст] // Володимир Даниленко. – К.: Академвидав, 2008. – 352с.
4. Карацупа В. Минуле української фантастики [Текст] / Віталій Карацупа, Олександр Левченко // УФО. – 2009. - №4 (10). – 96 с. – С. 52-59.
5. Логвиненко Н. М. Фантастична проза на уроках української літератури / Наталія Логвиненко // Українська література в школі - №2. – С. 39-43.
6. Лукьяненко Д. Експериментальний образ «скородинівської людини» у романі Г. Пагутяк «Слуга з Добромиля» [Текст] / Д.В. Лукьяненко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. - №3 (214). – Ч.!. – С. 141-144.
7. Утянська Т.С. Формування і розвиток читацької компетентності школярів [Текст] / Т.С. Утянська // Моделі компетентнісного випускника: ступінь, пріоритети : Матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції, 16-17 травня 2007 р. – Т. 1. – К. Донецьк, 2007. – 584 с. – С 157 – 163.

*Фариба Ірина Альтусівна,
вчитель української мови і літератури
опорного закладу загальної середньої освіти
«Монастирищенської спеціалізованої
школи I – III ступенів №5»
Монастирищенської районної ради,
Черкаської області*

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФАНТАСТИЧНОЇ ПРОЗИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті запропоновано вивчення методики фантастичної прози на уроках української літератури. Автор розкриває основні етапи вивчення прозової творчості авторів фантастичної прози на уроках

української літератури. Розглянуто методичні принципи вивчення авторів в аспекті фантастичної прози.

Постановка проблеми. Українська література початку ХХ століття як один із «яскравих виявів духовного життя народу, розвитку його національної культури, збагатила світове письменство численними художніми відкриттями», висока якість яких визначалася: розмаїттям талантів кількох поколінь, широким спектром індивідуальних підходів до зображення дійсності, своєрідністю стилів і художніх манер, багатством жанрової системи, розвитком і удосконаленням літературної мови.

За свідченнями літературознавців, фантастика на початку 20-х років минулого століття, не дивлячись на досвід попередніх поколінь українських письменників, що працювали у цьому жанрі, народжувалися заново, оскільки власні традиції були перервані. Українські письменники прагнули вирішити соціальні проблеми на конкретному реалістичному матеріалі – і така тенденція зберігалася протягом майже семи десятиліть.

На думку вчених-літературознавців, фантастична література як об'єкт дослідження багатогранна, у ній чимало дискусійного, її можна визначити в різних аспектах. Тенденція до освоєння нових жанрів в українській літературі стала однією з причин появи наукової, соціальної та пригодницької фантастики (Винниченко В. «Сонячна машина», Бузько Д. «Кришталевий край», Смолич Ю. «Господарство доктора Гальванеску»), розробки нових тем і образів (Яновський Ю. «Майстер корабля» - про творення нової культури, сутність людського життя; Капій М. «В країні блакитних орхідей» - про першу експедицію землян на планету Марс).

Мета статті: розглянути вивчення фантастичної прози на уроках української літератури.

Сучасні класики жанру Аркадій і Борис Стругацькі вважають, що **фантастика – галузь літератури**, яка підпорядковується всім загальнолітературним законам і вимогам, яка розглядає загальні літературні проблеми (на зразок: людина і світ, людина і суспільство та ін.), але така, що характеризується спеціальними літературними прийомами – введенням елемента незвичайного[1,34-35].

Ю. Нікітін звертає увагу й на проблему зникнення у певний період із радянської й української фантастики утопії – романів про найкращий устрій держави, не про людину. Критик відзначає, що «утопія – це крайня ступінь етатизму. Етатизм, у свою чергу, є крайньою формою середньовічного теоцентризму. Держава тут стала найвищою цінністю, головною метою існування людини. Державі в утопії приноситься в жертву економічне благополуччя, естетичні цінності, людяність, справедливість. Нарешті – сім'я, діти, життя!».

Крім того, Ю. Нікітін нагадує абеткову істину, що більшість революціонерів, на жаль, потенційні консерватори, які щиро вірять, що

правильний устрій держави автоматично забезпечує правильне життя і, улаштувавши все, як їм здається, правильно, більше ніяких змін не хочуть. Ні в суспільстві, ні тим паче в поглядах людини [6,57].

Критик наголошує, що сучасна фантастика подорослішала й помудрішала, тому головною цінністю її стала людина «колишній гвинтик утопії». Фантасти зрозуміли, що в душі людини помістяться всі шляхи розвитку, «всі галактики, усі всесвіти». Хоча це було очевидним для письменників-класиків, фантастиці доводиться багато чому вчитися заново. Отже, створення утопій припадає на наївну молодість фантастики – період, який ми зараз розглядаємо.

У 1924 році світ побачив великий соціально - утопічний і фантастичний роман В. Винниченка «Сонячна машина». Твір написаний на межі жанрів – це одночасно і соціальна, і наукова фантастика, що переносить читача в майбутнє, у тоталітарну Європу кінця ХХ століття. «Олігархічному правлінню банкірів та аристократів протистоїть криваве комуністичне підпілля. Страсті накаляються, але раптом якийсь диво-винахідник являє світові машину, яка дозволяє кожній людині прогодувати себе власною працею. Основи економіки підірвані, настає повний хаос...» [5,46-47].

Дослідники свідчать, що ефект «Сонячної машини» був величезним, оскільки фантастикою захоплювалися письменники-початківці, хоча пізніше свої твори вони присвячували соціалістичним змаганням і соцбудівництву. Їхня література не залишала помітного сліду в історії української фантастичної прози. Серед представників того покоління варто виділити Івана Ле – творця повістей про «сонячних людей» і Юрія Смолича – творця «Прекрасних катастроф».

Про В. Винниченка, його життєвий і творчий шлях, учні детально ознайомлюються на уроках української літератури. Доречно, на нашу думку, почати розмову про В. Винниченка спогадами, відгуками провідних митців того часу про його творчість:

«І відкіля ти такий взявся? Серед млявої тонко аристократичної та малосилої або ординарно шаблонної та безталанної генерації сучасних українських письменників виринуло щось таке дуже рішуче, мускулисте і повне темпераменту, щось таке, що не лізе в кишеню за словом, а сипле його потоками, що не сіє крізь сито, валить валом як саме життя, в суміш українське, чисте, як срібло, що не має меж своїй обсервації і границь своїй пластичній творчості»... [6,78].

М. Жулинський захоплюється творчою активністю В. Винниченка і його самодисципліною, яка вражає: «За все життя написав він більше ста оповідань, п'єс, сценаріїв, статей, історико-політичний трактат «Відродження нації» (понад 70 друкованих аркушів), двотомну етико-філософську працю.

Твори Винниченка в Україні 20-х років друкувалися часто, великими тиражами. Цей період для Винниченка був дуже плідним.

Жоден український письменник, зазначає М. Жулинський, першої третини ХХ століття не мав такої величезної слави, такої читацької популярності, такої кількості видань своїх творів, як В. Винниченко.

Творчість митця майже до 1933 року була серйозним і вдумливим об'єктом в школі, популяризації літературознавчого дослідження, тобто фактом історії української літератури, явищем тогочасного літературного процесу, який, на жаль, як відомо, буде перерваний політичними репресіями проти української інтелігенції.

Розглядаючи проблему становлення української фантастичної прози від 1920 до 1940 року ми говоримо про В. Винниченка як про письменника, який сприяв розвитку наукової та соціальної фантастики, ставши основоположником утопічно-авантюрного роману «Винахід сонячної машини» - тріумф людського генія, що відразу розрубав гордіїв вузол соціальних конфліктів.

Тобто роман показував, що не колектив, не буржуазія, не пролетаріат, а геніальні одиниці ошасливають людство, усунуть класову боротьбу. Запанує цілковитий гуманізм. Уславлення технічної інтелігенції – головна ідея цього роману», - так визначає суть авторської утопії літературознавець І.Безпечний [1, 94].

За літературознавчим словником, утопія (грец. у – ні і topos– місце) – твір, в якому йдеться про вигадку, нездійснену мрію. Назва походить від твору англійського мислителя Т.Мора «Золота книга,..»(1516), де мовилося про химерний острів Утопію, на якому ніби існував справедливий лад. Утопічні твори «вплинули на формування соціалістичних ідей, спонукали до їх реалізації, що неодноразово перетворювались на катастрофу у світових масштабах. В українській літературі найпомітнішим твором такого жанру був роман "«Сонячна машина» В.Винниченка[5, 34-35]».

Соціально-утопічний і фантастичний, не позбавлений елементів пригодницького і детективного жанру, тритомний твір «Сонячна машина» (1921-1924) В.Винниченка виходить трьома виданнями, за ними редакція журналу «Життя і революція» протягом кількох років влаштовує прилюдні диспути на тему « Сонячна машина» - останній твір Володимира Винниченка. Сам письменник мав надії, що з часом зможе допрацювати твір, дописати ще один розділ, можливо змінити фінал, прагнув використати матеріал про життя в Україні. З цього приводу в «Щоденнику» можемо прочитати: «Коли б ще років три над нею попрацювати, могла б бути путньою річчю. І зараз маю сум за нею, як до дитини, від якої батьки ждуть геніальності, а з неї виходить жалюгідний, непомітний та ще кривджений іншими середняк. Дефектів багато, сам бачу, а виправити вже не сила мені».

Наукова фантастика – це література образного вираження наукових, соціальних і естетичних гіпотез і гіпотетичних ситуацій про минуле, сьогодення і майбутнє. У наш час вона привертає до себе увагу провідних спеціалістів у галузі теорії літератури і лінгвістики. Проблема наукової

фантастики присвячені праці І. Бестужева-Лади, Є. Брандіс, В. Дмитревського, А. Бритикова, В. Гаков, Г. Гуревича, О. Зарицького, В. Івашевої та багатьох інших.

Дослідники доводять, що жанр наукової фантастики порівняно молодий. Він зародився в середині другої половини ХХ століття. В українській літературі засновниками можна вважати Володимира Винниченка та Юрія Смолича. Сучасними представниками цього жанру є В. Заєць, Л. Панасенко, В. Положій, Н. Гайдамака, Н.Околітенко, О. Романчук та інші.

Наукова фантастика, за узагальненням Т. Катиш, - це жанр художньої літератури, що характеризується взаємозв'язком двох формально-змістовних планів: наукового і художнього, метою якого є художнє зображення вигаданого фантастичного світу як реально існуючого на підставі чотирьох ознак: фантастичності, науковості, орієнтації на сучасність і спрямованості у майбутнє [7,43].

Освоював фантастичні жанри Дмитро Бузько. У його творчому доробку дослідники (В. Карацупа, О. Левченко, В. Горбатюк) виділяють лише один науково-фантастичний твір, що відіграв помітну роль у розвитку фантастичної прози на початку ХХ століття, - це «Кришталевий край» (1935).

Л. Бойко, аналізуючи цей літературний твір як один з первістків української літературної фантастики писав: «Кришталевий край» - роман не тільки науково-фантастичний, а й пригодницький, майже авантюрний. Автор уміє розгорнути напружений динамічний сюжет, створювати гострі ситуації. Твір справді збуджує неабиякий інтерес до порушених проблем, пропагує наукові й технічні знання. Але ж науково-технічні теми та ідеї можуть глибоко закарбуватися у свідомості людини, полонити не тільки розум, а й серце, впливає на емоції, коли ті теми та ідеї втіленні в яскраві й самобутні художні образи [2, 173]

«Фантастика успішно виконує нині часто художні функції. Вона виховує свого читача морально, навчає простим, але вічним істинам: людина повинна бути доброю, гуманною, терплячою. Причому робить це часто ефективніше, ніж інша література, оскільки персонажі фантастики традиційно відзначаються активним характером, неординарними вчинками. Сміливі, сильні, вольові, вони зазвичай по-старомодному благородні [6,48]».

Крім того, вважає В. Бугров, фантастика формує і наші уявлення про майбутнє – готує дитину до зустрічі з прийдешнім. У своїй аналітичній праці про призначення фантастики В. Бугайов зауважує, що хороший фантастичний твір – це цікава наукова думка (гіпотеза, теорія) в добротному художньому викладі.

Доводить, що найцікавіші гіпотези фантастики – в галузі духовній, а не технічній. Герої фантастики – це гіпотези людської краси [3,56-57].

Фантастика – це казка, що написана в літературному стилі певної епохи.

Зазначимо, що подані матеріали не вичерпують проблеми повною мірою. Багатоаспективні потребують ретельної уваги з боку дослідників, а можливо, і спеціальних досліджень. Такими, зокрема, детальний аналіз літературного матеріалу є, що сприятиме формуванню компетентного учня тощо.

Список використаних джерел

1. Безперечний І. Теорія літератури / Іван Безперечний - К. : Смолоскип, 2009. – 338с.
2. Бойко Л. Дмитро Бузько / Леонід Бойко/ Письменники України (Збірник). - Випуск 14: 20-30 роки: Нариси творчості / упоряд. С. А. Кримжанівський. – К.: Рад. письменник, 1984. – 407 с.
3. Бугров В. И все таки – зачем? / Виталий Бугров // В мире фантастики: Сборник литературно- критических статей и очерков / Сост. А Кузнецов. – М. Молодая Гвардия, 1989. – 238 с.
4. Бузько Д. Вибрані твори / Дмитро Бузько. – К.: Дніпро, 1971.
5. Винниченко В. Сонячна машина / Володимир Винниченко. – К.: Дніпро, 1989.
6. Всесвітня література та культура: Пригоди і фантастика. – 2005. - №4. – 48 с.
7. Катиш Т. Особливості функціонування термінологічної лексики в мові наукової фантастики / Катиш Тетяна Валентинівна. Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. Спец. 10.02.01 – українська мова. – 202с.